

**Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Філологічний факультет
Кафедра української літератури**

ІСТОРИЧНІ ПОЕМИ ДМИТРА ПАВЛИЧКА

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка VI курсу, 603 групи
заочної форми навчання
спеціальності 035.01 «Філологія
(українська мова та література)»
Пятіна Ксенія Іванівна

Керівник: д.ф.н., проф. Мельничук Б.І.

Рецензент:

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри №____

Від «__» _____ 2023 р.

Зав. кафедри _____ Мальцев В.С.

Чернівці – 2023

Пятіна К. І. Історичні поеми Дмитра Павличка

Магістерська робота присвячена дослідженню проблемно-тематичних і жанрово-стильових особливостей історичних поем Д.Павличка. За допомогою різноманітних літературознавчих методів (порівняльно-історичний, історико-типологічний, системно-естетичний, описовий) у роботі проаналізовано ідейно-естетичні пошуки поета в жанрі поеми, з'ясовано типологічну специфіку жанрової природи поем автора, їх значення в літературному процесі новітньої доби.

У дослідженні простежується філософсько-психологічне підґрунтя історичної поемної творчості Д.Павличка, досліджуються впливи українських письменників-класиків (Т.Шевченко, І.Франко) на формування літературного світогляду та стилю митця. Поемна творчість Д.Павличка розглядається в контексті розвитку української поезії ХХ століття, зокрема сучасників поета (Б.Олійник, Л.Костенко).

Особлива увага зосереджена на еволюції художнього мислення письменника, на особливостях вираження традицій на новаторства для формування різноманітних жанрових різновидів історичної поеми.

У багатому спектрі гуманістичної проблематики історичних поем Д. Павличка виділяється тема патріотичного виховання суспільства та моральний аспект реалізації політичних питань держави.

Ключові слова: жанр, історична поема, родові домінанти, проблематика, мотиви, концепція, архетип, образ-символ, художній стиль.

Pyatina K. I. Historical poems of Dmytro Pavlychko

The master's thesis is devoted to the study of problem-thematic and genre-stylistic features of D. Pavlichko's historical poems. The ideological and aesthetic searches of the poet in the genre of the poem with the help of various literary methods (comparative-historical, historical-typological, systemic-aesthetic, descriptive) have been analysed, the typological specificity of the genre nature of the author's poems, their significance in the literary process of the modern age has been clarified.

The study traces the philosophical and psychological basis of D. Pavlychko's historical poetic work, investigates the influence of Ukrainian classical writers (T. Shevchenko, I. Franko) on the formation of the literary worldview and style of the artist. The poetic work of D. Pavlychko is considered in the context of the development of Ukrainian poetry of the 20th century, in particular, the poet's contemporaries (B. Oliinyk, L. Kostenko).

Special attention is focused on the evolution of the writer's artistic thinking, on the peculiarities of the expression of traditions on innovations for the formation of various genre varieties of the historical poem.

In the rich spectrum of humanistic issues of D. Pavlychko's historical poems, the theme of patriotic education of society and the moral aspect of the implementation of political issues of the state stand out.

Key words: genre, historical poem, generic dominants, issues, motives, concept, archetype, image-symbol, artistic style.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Ксенія ПЯТІНА
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ДМИТРО ПАВЛИЧКО – ПОЕТ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДОБИ	8
1.1. Життєвий і творчий шлях Д. Павличка. Становлення його як поета.....	8
1.2. Поемна творчість Д. Павличка в контексті новітньої поезії.....	13
1.3. Характеристика природи та ідейного змісту поем Д. Павличка.....	19
<i>Висновки до розділу 1</i>	<i>27</i>
РОЗДІЛ 2. ЖАНРОВО-ВЕРСИФІКАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНИХ ПОЕМ ДМИТРА ПАВЛИЧКА.....	28
2.1 Жанрово-версифікаційні особливості поеми «Поєдинок».....	28
2.2 Тематика поеми «Поєдинок» в контексті патріотизму	31
2.3 Павличкова поемна творчість 1990-х рр. («Петро Могила (1621 р.)», «Петрик») та 2010 р. («Тадеуш Косцюшко», «Іван Ганжа»).....	33
2.4 Фонічні фігури та особливості поетичної мови поем Д. Павличка.....	38
<i>Висновки до розділу 2</i>	<i>41</i>
РОЗДІЛ 3. ЖАНРОВО-СТИЛЬОВА СПЕЦИФІКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ПОЕМ Д.ПАВЛИЧКА 1990-х РОКІВ.....	42
3.1. Особливості проблематики та стилю історичних поем Д.Павличка.....	42
3.2. Формотворчі засоби поетики в ліро-епосі Д.Павличка	53
<i>Висновки до розділу 3</i>	<i>61</i>
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	68

ВСТУП

Дмитро Павличко – мислитель світового масштабу, чия постать уже понад пів століття привертає увагу широкого кола читачів. Він належить до поетів, значення яких для розвитку культури і мистецтва безперечне. Його досвід поета і громадянина-патріота має визначальний вплив на характер і напрям українського поетичного розвитку.

На сьогоднішній день про Дмитра Павличка можна говорити не лише як про творчу особистість, а й як політика, державного діяча, людину, котра пристрасно відстоює інтереси суверенної України, свого народу. Не зважаючи на такі різнобічні інтереси, поет не переставав дивувати українців новими віршами.

Оригінальна творчість Дмитра Павличка цілком справедливо стала надбанням класики української літератури. Його новаторство виявляється передусім у творчому засвоєнні як світової і вітчизняної класики, так і народнопоетичної творчості. Для Дмитра Павличка фольклор є достовірним джерелом народознавства, колективним ідейно-естетичним кредо українського народу. Народна пісня, фольклор служили йому для оновлення поетичного живопису.

Звертаючись у своїй творчості до української пісні, думи, балади, занурюючись у їх стихію, як у животворний, освіжаючий струмок, автор досягає доступності своїх творів для широкого кола читачів, збагачує індивідуальну творчість в усіх без винятку аспектах – ідейно-проблемному, морально-естетичному, жанрово-структурному, образно-стильовому тощо.

Актуальність теми. Д. Павличко у своїх поемах поєднує традиційне написання твору та індивідуальний стиль художнього мислення. Оригінальність творчості поета приваблює увагу сучасних літераторів, що дає змогу об'єктивно висвітлити проблеми, не ігноруючи при цьому художніх канонів. У сучасному світі, коли витворюється нова історія української літератури, ми маємо змогу проаналізувати поетапний розвиток

мислення Д. Павличка та дослідити його творчу індивідуальність, яка проявляється у взаємозв'язку часу та глибини розуміння своєї доби.

В історико-літературному процесі 50-90-х років ХХ століття поетична творчість Д. Павличка слугувала виразною ілюстрацією процесу еволюції тогочасної поетичної творчості, зокрема поеми як максимально ємкого та цікавого жанру. Цим чинником, а також умілим поєднанням у творах Д. Павличка поемної традиції та індивідуального стилю, що виформовують органічну цілісність твору, доречно реалізують творчі замисли митця, зумовлена актуальність теми дослідження.

Кількісний обшир праць, зосереджених на вивченні оригінальної поетичної творчості Д. Павличка, у яких по-новому осмислено його доробок, є свідченням неослаблого інтересу до його поезії, такими є передусім характер, специфіка та особливості жанру поеми цього художника слова.

Сьогочасність магістерського дослідження визначається і його новизною, яка зумовлена дедалі частішим зверненням українських письменників до жанру поеми, оскільки він дає змогу широко висвітлити різноманітні проблеми, не порушуючи художні канони. Фундаментальні дослідження визначних українських дослідників-літературознавців актуальне впродовж новітнього періоду українського письменства, адже сучасні процеси в суспільному житті країни щораз більше розмежовують інноваційний літературний процес та культурний контекст радянської доби. Якісно новий літературний доробок зумовлений відходом тематики нинішніх художніх творів від насадженої в радянський період догматики. У період формування новітньої історії української літератури магістерська робота є актуальною ще й тому, що в ній здійснено спробу аналізу еволюції поетичного мислення Д. Павличка, дослідження взаємозв'язку його поемної творчості та тогочасних соціально-історичних умов з метою виявлення особливостей індивідуального стилю письменника, соціальної значимості художнього твору. Про доцільність обраної теми свідчать численні промови та інтерв'ю Д. Павличка, його літературно-критичні статті сучасності, що

дають змогу вести мову про якісно новий період поступу митця та зумовлюють необхідність переосмислення його літературної творчості.

У сучасній літературознавчій науці вивченням творчості Д.Павличка займалися Ю.Барабаш [4], Ю.Бурляй [7], В.Дончик [11], М.Ільницький [14], В.Іванисенко [13], В.Моренець [26] та інші. Дисертаційні дослідження художнього доробку поета (О. Присяжнюк [47], І.Равлів [50], Г.Радько [51], Л.Ткаченко [72]) оприявнюють концептуальні положення про ідейно-естетичні особливості його творів та дають можливість нових аналітичних спостережень.

Мета дослідження – простежити художні пошуки Д. Павличка в жанрі поеми; дослідити роль і значення історичних поем автора в літературному процесі, з'ясувати жанрово-версифікаційні особливості історичних поем Д. Павличка.

Завданнями магістерської роботи є:

1. Визначити провідні мотиви жанру новітньої української поеми та навчитися вирізняти її типологічні ознаки;
2. Окреслити періодизацію поемної творчості Д. Павличка;
3. Розкрити її ідейно-тематичні особливості;
4. Дослідити та інтерпретувати жанрово-стильову манеру поем письменника.
5. Схарактеризувати жанрово-версифікаційні особливості історичних поем Д. Павличка.

Об'єктом дослідження є історичні поеми Дмитра Павличка, написані впродовж 1970-80-х та 1990 – 2010-х років, зокрема «Поєдинок», «Князь», «Петрик», «Петро Могила (1621 р.)», «Тадеуш Косцюшко», «Іван Ганжа».

Предмет дослідження – тематика, історична основа історичних поем автора, їхні жанрово-стильові та версифікаційні особливості.

Методи дослідження. Літературознавча методологія дослідницької діяльності передбачає комплексне застосування логічних прийомів критичного сприйняття. Для реалізації поставленої мети і завдань у роботі

застосовано низку загальнонаукових та спеціалізованих методів. Оскільки адекватне осмислення певного літературознавчого феномена передбачає застосування не однобічного підходу, обмеженого однією методологією, а цілісного, системного, то у процесі магістерського дослідження застосовано *комплексний підхід* до вивчення творчості Д. Павличка. Для врахування авторської позиції під час інтерпретації текстів історичних поем використано елементи *герменевтичного методу*. При аналізі історичних поем Д. Павличка у взаємозв'язку з іншими поемами цього українського письменника застосовано *компаративістичний метод*. З метою з'ясування становлення світогляду письменника у змінних, часто складних, історично-соціальних умовах використано *біографічний метод*. Крім того, в роботі використовувалися *порівняльно-історичний, історично-типологічний, філологічний, психологічний та структурний методи*, що дали змогу ще раз підтвердити системну цілісність окремого твору, творчості Д. Павличка загалом, стильового напрямку його історичних поем.

Наукова новизна магістерської роботи зумовлена передусім предметом дослідження. Павличкову поемну творчість досі не досліджено належним чином, що і робить проблематичним створення вичерпної картини розвитку новітньої української поезії. До цього часу історичні поеми лише побіжно згадувалися в окремих літературно-критичних статтях. З цієї причини безпосередньо виникла необхідність розгорнутого аналізу творчості Д. Павличка як неординарного явища в літературі та розкриття змісту одночасного вияву жанрової еволюції й індивідуального художнього поступу митця.

Практичне значення. Одержані результати може бути застосовано при розробці спецкурсів за творчістю Д. Павличка, зокрема з теорії жанру поеми, під час написання підручників, літературознавчих досліджень, при розробці лекційних або семінарських занять. Матеріали та висновки роботи можуть застосовуватися в процесі подальшого вивчення проблем поеми як ліро-епічного жанру.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів (розділ I «Дмитро Павличко – поет нової української доби», розділ II «Жанрово-версифікаційні особливості історичних поем Дмитра Павличка», розділ III «Жанрово-стильова специфіка та проблематика поем Д.Павличка 1990-х років»), висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи – 73 сторінки, із них основного тексту – 67 сторінок. Загальна кількість джерел літератури становить 74 позиції.

РОЗДІЛ 1. ДМИТРО ПАВЛИЧКО – ПОЕТ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДОБИ

1.1 Життєвий і творчий шлях Д. Павличка, особливості його становлення як поета

Біографія майбутнього поета, перекладача, літературного критика та державного діяча Дмитра Павличка мало чим відрізняється від життєпису його односельчан-трудівників, долю яких він оспівував у своїх творах. Але у цій маленькій звичайності криється і велика, незвичайна будучність галицької землі.

Батьківщиною Дмитра Павличка стала Івано-Франківщина, а саме – село Стопчатів, розташоване обабіч річки Лючки поблизу Карпат. Народився Дмитро Павличко 28 вересня 1929 року, його життєвий та творчий шлях тривав до 29 січня 2023 року, коли на 94-му році в Києві обірвалося життя видатного діяча, похований письменник на його малій батьківщині, у Стопчатові. Батьками поета були прості селяни – неписьменна домогосподарка та лісоруб, каменярь, багатодітний напівселянин і напівробітник Василь Павличко (про це свідчать, зокрема, такі автобіографічні вірші, як *«Мені приходять телеграми»* та *«Я народився на землі»*).

Освіту майбутній письменник здобував спершу в Яблунівській польській школі, через деякий час – в Коломийській гімназії. Саме тоді народжуються його перші поезії, проявляється неабиякий хист до літератури. Ще змалку хлопець знав напам'ять багато віршів і поем Т. Шевченка. У школі Дмитрові було нелегко. Учителька, пані Вебер, змушувала його читати вірш *«Хто ти є? – Поляк малий. – Який знак твій? – Орел білий»*, на що отримала відмову та заперечення, що він є українець. На це почув зухвале: *«Ти не українець, ти русин!»*. Через його стійкість вона відміряла 20 ударів залізною лінійкою по руці. Як говорить Д. Павличко: *«та вчителька укріпила моє українство»* [7, с. 6].

Восени 1945 року Дмитра Павличка заарештували. Йому приписали керівництво молодіжною організацією УПА, якої ніколи насправді не існувало. Енкаведисти пригрозили йому та примусили хлопця видумати історію злочину, аби хоч залишитися живим. Далі його зустріла станіславська в'язниця, де юнака допитав генерал із Москви. Довідавшись всю правду, хлопця випустили на волю [21].

Після закінчення десятирічки в 1948 році абітурієнт обирає вищий навчальний заклад, та і тут не обійшлося без пригод. Його не прийняли ні до Станіславського медичного інституту, ні до Чернівецького медичного інституту через відсутність довідки з військкомату. До Київського університету його не прийняли лише через те, що він був галичанином, хоча блискуче склав вступні іспити. Зате його прийняли на філологічний факультет Львівського університету імені Івана Франка, який він закінчив у 1953 році.

Не випадково Павличко обрав саме цей навчальний заклад, адже він відчував своє покликання. Ще змалку його душу вабила краса українського слова, багата літературна спадщина народу, де головною героїнею завжди була рідна земля. *«Впадали на мене чари хмарини далекої»*, – пише автор у свої дитячі роки [7, с. 7]. На роки навчання в університеті припадають його перші літературні спроби. За вчителів та радників юнакові були вірші та поеми М. Рильського, В. Сосюри, П. Тичини, М. Бажана, А. Малишка.

Під час навчання Д. Павличко займався не лише своєю освітою, а й додатковою діяльністю. Він керував літературною частиною Львівського театру юного глядача, 1953 року вийшла друком перша збірка віршів юного поета під назвою *«Любов і ненависть»*, з якої і розпочався його творчий шлях. Збірка принесла чималий успіх авторові та багато схвальних відгуків. Наступного 1954 року за рекомендацією М. Бажана Павличка заочно прийняли до Спілки письменників.

Після закінчення Львівського університету Д. Павличко вступив на навчання до аспірантури при кафедрі української літератури цього ж

навчального закладу. В цей час триває змушнення його письменницького таланту, розгортається громадська діяльність. Павличко організовує зустрічі з молодими читачами, багато подорожує країною, до нього прислухаються шахтарі, нафтовики, колгоспники, студенти тощо. Він неодноразово виступає на різних літературних вечорах, слухає початківців, ділиться творчим досвідом, часто редагує збірки віршів молодих поетів, чим безпосередньо впливає на виховання молоді. У своїй книзі про життя та творчість Дмитра Павличка «Боєць життя нового» Юрій Бурляй характеризує його такими словами: «Д. Павличко – прекрасний промовець, він зачаровує, наелектризовує словом аудиторію, він поет-трибун, який кличе і веде за собою» [7, с. 9].

У митця виявляється неабиякий хист до виголошення поезій, промов і не лише своїх. Він виступав на різних заходах, як наприклад, на урочистому вечорі з нагоди п'ятдесятиліття Андрія Малишка, брав участь у Віденському та Гельсінському фестивалях молоді, подорожував до Канади у складі делегації українських письменників разом із Л. Дмитренком, Іриною Вільде, Оксаною Іваненко, Р. Братунем, П. Вороньком, Д. Цмокаленком; подорожував Радянським Союзом, відвідав Узбекистан та Латвію.

Власну поезію Д. Павличко почав друкувати на початку 50-х років. Це був молодий творець, який не лише звертався до старих, призабутих поетичних форм, а й створював нові, завдяки чому поезія стрімко розвивалася. Отож, на початку 1960-х це був уже остаточно сформований літератор, що виробив власну поетику, до якої у пошуках новаторства зверталися Іван Драч, Микола Вінграновський та інші.

Перший його вірш «Дві ялинки» було надруковано 1951 року в одному з номерів багатотиражки Львівського державного університету. Незабаром цей вірш увійшов до першої збірки Дмитра Павличка «Любов і ненависть» («Молодь», 1953 р.). Звичайно, в такому, зовсім ранньому вірші годі ще було шукати тієї майстерності, якою нині відзначається поет. Але в цій простій,

відвертій та наївній поезії є щось задушевне та привабливе для читача, адже в її основу автор вклав частинку себе, свої особисті переживання.

Головним героєм виступає хлопчина та його сумна доля. З вірша ми дізнаємося про життя західноукраїнських трудівників. Щира лірична поезія викриває страшні часи: *«Люди минають хлопчину, / Тонуть у шумі слова, / Латану скрізь кожушину / Вітер, як ніж, пробива. / Жаль йому кинути мрії – / Все він віддав для них – все. / Думав, як мама зрадіє / Хлібу, що він принесе»* [34].

Вже в першому вірші ми зустрічаємо типові для Павличка теми і мотиви, саме тоді почало вимальовуватися творче *credo*, якому ніколи не зраджував автор. Також досить відомою ранньою поезією є вірш «Відповідь батькам», яким закінчується збірка «Любов і ненависть». Цей, вихоплений з самого серця поета вірш говорить про громадянське спрямування його творчості, визначає місце Павличка в літературі.

Уже з першої книги ми бачимо, що це поет ліричного обдарування. І принагідно варто згадати про такі не менш важливі поезії першої збірки, як: «Він запитав...», «Чорна нитка», «Біля фонтану», «У Шептицького», «Ми не забудемо» та «У музеї історії релігії».

Збірка «Любов і ненависть» засвідчила значні творчі можливості автора та показала, що він обрав правильну стежину на своєму життєвому і творчому шляху. Саме в ній виявилось та розвинулось більшість провідних мотивів лірики Д. Павличка, які згодом переросли в його власний образ та стали творчим надбанням вітчизняної та світової літератури. Починаючи з першої збірки і аж до останніх днів поет залишався вірним своїм поглядам, літературним уподобанням.

Слідом за згадуваною вже «Любов'ю і ненавистю» з'явилася ще низка книг: «Моя земля» (1955), «Бистрина» (1959), «На чатах» (1961), «Жест Нерона» (1962), «Пальмова віть» (1962) тощо. І це лише частина оригінальних збірок у доробку поета.

Тематика творчості Д. Павличка в цей час мало змінилась: він не зраджує темі Батьківщини, рідної землі та боротьби з її ворогами. Велику увагу автор приділяє мотивам возз'єднання, дружби і миру між народами, оспівує красу і велич нового життя, краси душі та молоді. Суттєвих позитивних змін лише зазнала проблематика поезії. Вона стала глибшою, сміливішою у постановці питань сучасності. Тепер його твори насичені яскравим художнім проникненням в душу ліричного героя – борця і творця нового життя [7, с. 25].

Важливим етапом у розвитку поета стала збірка «Гранослов» (1968), яку Дмитро Павличко присвятив Максиму Рильському. Книга складається з циклів, написаних у різні роки. Припала вона на активний час всесоюзного літературного зростання молодих сил. Велику увагу до себе привертала імена Івана Драча, Василя Симоненка, Миколи Вінграновського, котрі стали предметом палких дискусій. Молода поетична когорта початку 60-х років внесла в літературу багато нового, стала поштовхом до подальшого розвитку. Книга «Гранослов» гармонійно вписується в тогочасну тематичну тенденцію мотивів та форм поезії, слугує безпосереднім зв'язком між молодим поколінням та попереднім періодом розвитку літератури [25].

Неабияку популярність здобули збірки Д. Павличка «Моя земля» (1955), «Бистрина» (1959), « На чатах» (1961), адже в центрі стояла тут жива людина з реальними, невигаданими почуттями, а твори мали щирі й природні інтонації. Неабиякою глибиною відзначався ліричний герой, він включав у себе клопоти людей та був сповнений громадянськими турботами.

Аналізуючи творчість Д. Павличка, його націленість на оновлення поетичної мови, не можна стверджувати, що він тільки вчився в молодих. Навпаки, молоді творці не втрачали свій шанс повчитися у зрілого поета, перейняти його техніку, прийоми написання поетичних творів.

Роман Іваничук пише про Д. Павличка наступне: «Справжній літературний діяч не обмежує себе малюванням, оздобленням готових споруд, він сам кладе цеглу, мурує, а то й закладає підвалини» [14, с. 123].

Справді, аналізуючи невичерпної мудрості творчість, можна з гордістю називати Д. Павличка майстром ліро-епічного слова.

Отже, Д. Павличко є одним з найяскравіших представників письменників покоління 50-х років ХХ століття. Його твори сповнені роздумів про український народ, любов і ненависть, людину і світ, вони просякнуті культурно-естетичним та історичним досвідом різних народів, пристрасним духом пізнання, прагненням досягнути безперервний розвиток дійсності. Літературні критики, політики та мистецькі діячі неодноразово акцентують увагу на його ораторських здібностях, далекосяжних політичних поглядах, характеризують митця як невтомного громадського діяча, справжнього патріота України з європейським відноколом.

1.2. Поємна творчість Д. Павличка в контексті новітньої поезії

У 50-80 роках минулого століття українська поема характеризувалася ускладненням жанрових форм, різноманіттям проблемно-стильових тенденцій, збагаченням арсеналу художніх засобів. Таке явище зумовила плідна діяльність яскравих творчих особистостей, що були представниками різних художніх поколінь у поетичному просторі тогочасного періоду. 50-ті роки ХХ століття ознаменовані активною діяльністю класиків новітньої української літератури – П.Тичини, М.Рильського, В.Сосюри, М.Бажана, які активно творили в жанрі поеми.

Уже від початку 1960-х років увагу читачів та критиків привертала творчість Д. Павличка, Б. Олійника, Л. Костенко, В. Симоненка, І. Драча, В. Підпалого, М. Вінграновського, В. Коротича, В. Коломійця.

Цей період ознаменувався увагою авторів до специфіки, відмінних особливостей власне поемного жанру, внаслідок чого відбулося помітне його оновлення. Мова йде передусім про формування нового поемного мислення, спроєктованого в прийдешнє й вираженого діями та психологічними характеристиками героя. Художнім моделюванням реальних картин життя,

зображенням різноманітних людських характерів, зокрема характеру автора (діяча, мислителя) у поемах виражено нові можливості жанру, увиразнено індивідуально-стильову специфіку творчості.

Актуалізація інтересу до поеми як жанру в ХХ столітті не випадкова, адже в цей період відбувається утвердження гуманістичної концепції людини – творця нового світу. Життєствердність, відображення достовірних фактів, переживань героїв формують ліричний план тогочасних поем, у яких особливо виразною, позитивною рисою стало зображення ліричного героя як основної рушійної сили суспільних змін. Прикладом яскравої демонстрації найхарактерніших рис загальнохудожнього процесу того періоду є поеми Д. Павличка «Земля» та «Іван Загайчук», попри невеликий обсяг, вони вагомі змістом, динамічні.

Процес подальшого розвитку поеми засвідчив увиразнення рис, притаманних ліричній поезії, – метафоричності, лаконічності, насиченості думки, симфонічності.

Аналізуючи поеми того часу, можна спостерегти трансформацію чуттєво-конкретного образу, наділеного всіма «показниками» життєвої відповідності у символ, що репрезентує «безодню простору» та смислу. Метафори у текстах поем слугують засобами поєднання обох планів – предметного та абстрактного. Проте в 1970-х роках у текстах поем чітко виявляється епічність, витісняючи умовну символічність, метафоричність.

Від початку 80-х років ХХ століття у поетичних текстах починає переважати фольклорна автентика, в якій виявляється підсвідомий зв'язок сучасної людини зі своїми предками. Цей період засвідчив використання багатьох традиційних образів-символів (гончарне коло, вогонь), що зображали людину не лише як суб'єкт розвитку суспільства, а й невід'ємну частину природи. Найвиразніше таку концепцію сконцентровано в мотиві вогню, іноді навіть сюжетотворчому («Вогнище» Д.Павличка, «Заклинання вогню» Б.Олійника).

Різномпланова творчість Д. Павличка налічує вісім переважно ліро-епічних творів, що витримані в жанрі поеми. Ці твори є вдячним матеріалом для глибшого розуміння історії й специфіки цього жанру.

За хронологією поеми Д.Павличка умовно поділяємо на три періоди:

- 1) ранній період («Земля», 1955; «Іван Загайчук», 1960);
- 2) поеми 70 – 80-х років («Поєдинок», 1978; «Вогнище», 1979; «Князь», 1986);
- 3) поемна творчість 90-х років («Петрик», 1994; «Ностальгія», 1995; «Петро Могила (1620 р.)», 1997).

Жанрова специфіка поем Д.Павличка дає змогу характеризувати їх як , ліро-епічні, окрім твору «Ностальгія» (лірична поема). Варто зазначити, що композиційна структура ліро-епічних поем – сюжетна, а «Ностальгії» – безсюжетна.

Ідейно-тематичний аспект диференціації жанрів уможливорює поділ поем Д.Павличка на такі групи:

- соціальні («Земля», «Іван Загайчук»);
- філософські («Вогнище», «Ностальгія»);
- історичні («Поєдинок», «Петрик», «Петро Могила (1620 р.)», «Князь»).

Саме історичні поеми переважають у творчому доробку поета.

Робота в жанрі історичної поеми вимагає від митця версифікаційної підготовки та вагомого поетичного досвіду, а крім того – наявності певного композиційного чуття, яке дає змогу висловити у творі конкретний історичний факт, художньо репрезентувати його. З огляду на чималий потенціал історичної поеми щодо виразного авторського досвіду, синтезу національної та світової культури варто виокремити твори Д. Павличка «Поєдинок» і «Князь» [44].

За особливістю зображуваного часопростору історичні поеми Д. Павличка охоплюють величезний хронотоп, зображено події від античності до сучасності, сюжети здебільшого стосуються України, оскільки

це провідна тема творчості поета. У поемі «Поєдинок» мова йде про античну добу, головними героями є гладіатори-скіфи; поема «Князь» зображує період Київської Русі. Поема «Петрик» присвячена трагічній долі українського гетьмана Петра Іваненка (Петрика), організатора повстання проти Москви у XVII столітті. Твір Д. Павличка «Петро Могила (1620 р.)» розповідає про відому історичну особу – просвітителя-гуманіста й митрополита Петра Могилу. Філософсько-символічну поему «Вогнище» присвячено історіософським питанням Другої світової війни [29, с. 3].

Отже, історичні поеми Д.Павличка присвячені осмисленню важливих віх історії України та їхній проєкції на сьогодення. У своєму філософському переконанні поета потрактовував сучасність України як результат існування нації від найдавніших часів до сьогодення, незнищенності етносу, його важливої ролі в світовій історії. У поемно-філософській формі Д. Павличко оцінює здобутки і втрати українського народу, образно інтерпретує передумови сучасного стану розвитку суспільства, держави, проєктує майбутнє української нації через творення нової, великої, героїчної історії. Людину, внутрішній і зовнішній світ якої є взаємозумовленою єдністю, в поемах схарактеризовано як основу звершень минулого, теперішнього й майбутнього.

Аналізуючи активне функціонування жанру історичної поеми, специфіку моделювання історичного матеріалу в новітній українській літературі, Л. Ромащенко слушно зауважує: «Давно відомо, що звернення до історії має сучасні цілі. І не в тому лише справа, що ніхто не зможе повністю відмовитися від бур і тривог свого часу, що сучасність погляду на історію об'єктивно існує в духовній структурі особистості художника. Мистецтво нового часу характеризується свідомою активністю цілей і зусиль. Сучасний художник береться за історичні сюжети, щоб виразити, підтримати чи засудити своєю творчістю ті чи інші суспільні тенденції» [54, с. 48]. Про причини актуальності історичної теми в поемному жанрі писав І. Сенько, стверджуючи, що інтерес авторів до історичної тематики та до жанру

історичної поеми в українській літературі має свою закономірність, котра починається з традицій фольклору, народнопоетичних жанрів (пісні-хроніки, історичні пісні, думи, балади, перекази тощо), де зреалізовувалися найнесподіваніші героїчні сюжети [57, с. 82]. Справді традиційна українська поема, крім «європейської школи», завжди несла на собі «відбиток» народної думи і пісні-хроніки [55].

Д. Павличко походить із Західної України, тому у своїй творчості зберігав кровну спорідненість із культурою рідного краю, цю рису зумів передати у своїх поетичних творах. Поеми митця є спробою інтелектуального осмислення духовних надбань народу, потрактування добра і зла, звеличення витоків національних традицій, любові до України. Тематика творів Д. Павличка зумовлена проблемами буття етносу, загальносуспільними процесами [72]. Перспективу нової поетичної реальності найповніше зреалізовано саме в поемній творчості, оскільки саме жанр поеми дає можливість досягнення специфічного «поемного підходу» до життя, виформовує «поемність» мислення, розкриває характери представників нової епохи. Д. Павличко у своїх творах образно інтерпретує, обумовлює непересічні (монументальні, епічні, героїчні) аспекти буття суспільства загалом та свого героя зокрема, екстраполює зображені факти на проблеми сьогочасності [26].

Ліричний герой Д. Павличка є своєрідною динамічною категорією в поезиці й естетиці поеми, а загалом – суб'єктивним організатором поемної цілісності. Часто він співвідноситься із самим митцем, виформовуючи з ним цілісну особистість, що є «однією з найхарактерніших прикмет творчості Д. Павличка» [14, с. 102]. Уся діяльність ліричного героя в поемах Д. Павличка розкривається через висвітлення його внутрішнього духовного потенціалу та контакти із соціумом. Найчастіше світ у жанрово-стильовій єдності поеми зображено через конфлікт героя, його проблематика обумовлена внутрішньою динамікою поемної цілісності, що сприяє увиразненню проблематики твору [68]. Художньою специфікою поем митця

є реалізація в них концепції взаємозалежності особистості та суспільства, людини й світу, що органічно поєднано із пріоритетними завданнями поета – зобразити проблеми людини, її внутрішнього світу й оточення в органічному зв'язку із зовнішнім світом [62].

Визначаючи прикметні риси художньої індивідуальності поета, Ю. Барабаш зауважив: «його лірична сповідь стає пристрасною сповіддю, його лірика набуває публіцистичної сили, наснаги й спрямованості, а публіцистика виступає в міцному сплаві з лірикою, зігріта теплом людського почуття» [4, с. 43]. Саме такими домінантними ознаками зумовлена подальша творчість поета, що найбільш повно оприявлені саме в поемі, зокрема історичній. Наприклад, у поемі «Поєдинок» Д.Павличка розвиток сюжету ґрунтується на протистоянні внутрішніх антитез, ідеї «роздвоєння» душі, коли через певну ситуацію відбувається зрада життєвих принципів. Митець у процесі висвітлення поданої ситуації замислюється над непростим питанням: чи буде перемогою бойовий успіх гладіатора над побратимом-суперником?

Центральним образом філософської поеми Д. Павличка «Князь» (1986) є державний діяч, що має гармонійно поєднуватися із соціальним середовищем, відчувати себе частиною власного народу. В образі князя Ігоря, сповненому драматизму людської долі, змальовано зіткнення двох протилежних почуттів – інтересів держави та власних амбіцій, що іноді переважають. Саме цим зумовлена трагічна колізія в душі героя. Таким художнім прийомом митець досягає ефекту поєднання синтезу суб'єктивного й об'єктивного, епічного та ліричного у творі. Філософське спрямування поеми полягає в усвідомленні найвищої державної особи як контамінації держави й етносу, що часто зумовлює моральні протиріччя [12].

Отже, у новітній поемі, зокрема історичних поемах Д. Павличка, художньо трансформовано та збережено раніше наявні якості соціальності, громадянськості, публіцистичності, водночас у цих творах поступово сформувалися інноваційні риси: метафоричність, алегоричність, символічність, умовність, зіткнення різних часових площин тощо. Виразною

рисою поемної творчості Д. Павличка, справжнього майстра великого віршового жанру, є філософічність, оприявлена виразно концепційним ставленням до життя, людини й світу загалом, оцінювання людської особистості в мікро- і макропросторі.

1.3. Характеристика природи та ідейного змісту поем Д. Павличка

Керуючись загальноприйнятими на той час естетичними нормами, поет не зрадив власних моральних переконань, бо щиро вірив в ідеали «нового» суспільства. Ця віра підкріплюється масштабними елементами тогочасних соціальних змін уже в перших творах «Земля» та «Іван Загайчук» про життя західноукраїнського села у важкі часи нової влади. У цих поемах Д. Павличко звертається до проблеми позитивних героїв на основі розуміння народного характеру.

Епічний план творів справляє враження історичної ретроспективи. У поемі «Земля» автор намагається спершу узагальнити національну символіку та гуманізм як специфічний образ землі (переважно через синтез з іншим образом – матері), втілений у художній структурі твору, зробивши цей образ чітким і виразним, розрахованим на широкі соціальні та етичні виміри. Поема «Іван Загайчук» нагадує драму, засновану на почуттях головного героя, що розкриває трагізм його долі.

Характерним для поетичного стилю твору є поєднання зовнішнього і внутрішнього – філософського, емоційного – сюжету. Тут Д. Павличко проявляє талант вправного майстра психоаналізу, через боротьбу в душі головного героя розкриває важливі сторони його характеру. Цей твір мало згадується у фахових дослідженнях, але він важливий для розуміння творчого поступу поета, для розуміння специфічних деталей еволюції сучасного українського поетичного жанру. У цьому випадку можна простежити, як змінювалася поетична думка митця від першого вірша до наступного. Йдеться насамперед про художній процес розширення й ускладнення розкриття духовного життя ліричного героя [27].

У 1970-ті роки творчий доробок Д. Павличка збагатився соціальними проблемами та філософськими мотивами, що сильно вплинули на подальшу жанрову структуру його ліро-епічних творів. Сюжетна розповідь, що характеризує першу книгу поета, поступається місцем спогляданню, розвитку й поступовому розкриттю неперемінного образу. В результаті відкривається простір для конкретного значення символічного значення твору, яке виходить на широкий філософський рівень. Наприклад, замість традиційних ліро-епічних розгорнутих оповідей (як у ранній поезії), що виникли, а пізніше утвердилися у творчості Павличка, внутрішній сюжет розвивається в унісон з еволюцією концепцій дії та поезії, втілюючи філософію гуманітарних наук та яскравість історіографії та метафора політики. Зокрема, це «Поетична дуель» (1978) і «Камін» (1979).

Художньо-образний перехід від конкретної історії до загальнолюдського простежується від «Каміну», що має більше медитативної символіки, ніж інші твори Д. Павличка. Образність і символіка поеми – це не стільки звернення до актуальних тенденцій, підказаних художніми вимогами доби, скільки звернення до важливіших принципів – власної ідеології та естетичного світогляду. З одного боку, зображення вогню і проводів здаються занадто умовними, з іншого – їх уявною оригінальністю.

Якщо говорити про традиційну символіку того періоду (образи, візерунки вогню з'являються у віршах Б. Олійника, І. Драча, П. Перебийноса, П. Осадчука та ін.), то Д. Павличко йде далі за інших авторів. Використовуючи вплив поетичної діалектики у своїх творах, автор розвиває думки в напрямку кристалізації оригінальних ідейно-художніх основ. За ідейною концепцією, протилежні образи вогню і лінії утворюють неповторну образну концепцію твору, завдяки чому вірш набуває глибини філософського узагальнення. Історія ліричного героя «Вогнища» не минула: його герої, події, уроки продовжують процес формування нових сторінок життя. Через це вірш пронизаний мотивом вічності, вічної дії, боротьби проти творчо байдужих особистостей. Виразно ліричний зміст вірша залежить від

філософсько-публіцистичної спрямованості стилю автора, тоді як епічний характер поеми в цьому контексті потрактовано як зв'язок ліричного героя з суспільством та історичними обставинами.

Прозріння, викриття негативних соціальних явищ, занурення в глибини соціальної філософії в пошуках нових ідей, характерні риси особистого поетичного мислення зумовлюють основний пафос цієї поеми. Можна сказати, що саме поема «Вогнище» Д. Павличка ознаменувала початок якісно нового етапу в його творчості.

У поемі «Поєдинок» етичний та моральний вимір авторського мислення надає виразно романтичного відтінку спочатку розумному, аналітичному виразу. Крім видимого ліризму у творі, добре простежується драматизм рельєфу. Поет акцентує дійсність на тлі контрастних моментів переходу, заперечення, психологічного розриву персонажів. Поема «Поєдинок» – ідейно поліфонічний твір (утверджує ідеали волі, духовної краси, братерства, готовності до самопожертви).

1980-ті роки не внесли істотних змін у творчість письменника. Поема Д. Павличка «Князь» (1986) – філософська. Об'єктом поетичних турбот митця є державний діяч, який повинен жити в гармонії з соціальним середовищем і відчувати себе частиною свого народу. Отже, у творі відзначаємо роздуми про діалектику взаємин загального й окремого. Саме у показі цього зв'язку відбувається синтез на різних рівнях: філософському та суб'єктивному, епічному та ліричному. Філософський аспект поеми корениться в розумінні верховності людини як державно-національного утворення, що завжди тісно пов'язане з моральним аспектом. Постать князя Ігоря сповнена драматизму людської долі як частини драми життя взагалі. У його внутрішньому світі стикаються два протилежні почуття – національні інтереси і власні амбіції. Остання частина переважає, що створює трагічну колізію в душі героя. Автор використовує переваги ліричної побудови для досягнення синтезу суб'єктивного та об'єктивного.

Покращення життя людей – це наскрізне питання, яке проходить через усю творчість митця, і особливо голосно звучить в поемі «Ностальгія», яка є констатацією фундаментальної зміни держави. За проблематикою та стилем цей унікальний, «вибуховий» твір є найважчим у збірці. Тут повною мірою виявляються почуття автора, розкривається його особистість і особистісні переживання. Це важлива спроба зрозуміти проблеми нашого часу – часто жорстокі, незрозумілі, навіть ірраціональні. Це нова творча реальність, що виявляється переважно в поетичній своєрідності автора. По суті, «Ностальгія» – це сатирична поема-сповідь, що висвітлює морально-етичні проблеми тих, хто нещодавно здобув незалежність.

Через низку риторичних питань про мораль і етику, лінію гніву і сповіді у поемі через філософські афоризми та історичну інклюзивність порушено важливі внутрішні та зовнішні проблеми молодшої нації. Автор не відмовився від публіцистики і від пафосу пропаганди своєї громадянської позиції. Позиціонування поетики, широка філософська рефлексія на політику і націю надихає на високий ступінь насиченості питаннями, а глибоке проникнення в суть речей визначає епічний характер поезії. Цей твір не має сюжету. Він складається з шести рівноцінних частин, архітектура яких визначається рухом розуму, тобто піднесенням висхідної тези на вищий щабель, на новий рівень знання. Ідеологія твору відтворює надзвичайну всесвітню історичну роль масштабів і характеру соціальних змін, що відбуваються в країні.

Сама назва спонукає до роздумів, розуміння, екзистенціалізму та філософського досвіду з історичних питань. Враховуючи початкове смислове навантаження, закладене в заголовку, яке сприймається реципієнтом на початку твору, мабуть, основна думка твору викладена в таких рядках:

*Свобода або смерть – то ностальгія,
То наша вбивча туга за життям,
Що нас вела в століттях, наче мрія,
Навчала нас і рвала серце нам...[40,с. 10].*

Взагалі тема цієї поеми – це утвердження життя, а погляди автора на сьогодення не обмежуються лише закликами та одкровеннями. Відверто проголошений праведний гнів поета має своїм джерелом безмежну любов до України. Отже, в епічній реальності твору – «Україна без кордонів». Цікавим у цій поемі є сповідальний момент суто особистісного планування, який доповнює ліричний рівень твору, чудово менталізуючи його. Розуміння неминучості втрат і пов'язаних з ними страждань яскраво демонструє мотивацію митця бути відповідальним перед історією та людьми.

Однією з проблем політичного контексту творчості Д. Павличка останнього десятиліття є сучасний аспект непростих стосунків України та Росії. Ця тема є особливо актуальною для сучасності. Це яскраво чути в історичних поемах («Петрик», «Петро Могила (1620)»), які не лише висвітлюють історичні факти, а й наслідують історичні погляди на життя. З погляду моральної зверхності автор звертається до глибокого історичного підґрунтя.

Триєдність минулого, сьогодення і майбутнього стає об'єктом художнього вивчення. Ці дві поеми цікаві для вивчення багато чим – проблемами, композиційною структурою, мовностильовими прийомами, жанровими особливостями. Ідея української незалежності взята за основу цих двох поем. Більше того, у цих творах художній дискурс Д. Павличка містить моральний потенціал, а в його ліро-епосі сильно відчувається надзвичайна енергія патріотичної думки.

У текстових масивах поем простежується і своєрідна схема трансформації міфологізму: головні герої зображені героїчно та трагічно, а їхні величні постаті зосереджують незвичайне лицарство, яке перевищує час і простір. Тому загальна структура поем ґрунтується на внутрішніх, психологічних моментах – обов'язково виразних, наскрізних у конфлікті всієї художньої структури. Насправді більшість із цих конфліктів відбувається у внутрішньому світі головного героя, викликаючи протиріччя, роздуми та переоцінку. Головний герой карається за те, що раніше не усвідомив

несправедливості життя, складності соціальних і расових відносин. Це моральний катарсис, який переживає головний герой. Зрозуміло, що неможливо вивести тяжкість злочину, особливо морального злочину, без ототожнення конкретного героя з нацією в цілому.

Петрик і Петро Могила – ідеалізовані постаті героїчних лідерів – своєрідний символ вічної національно-визвольної боротьби українського народу. Ці образи по-своєму конкретизують авторський погляд на історію та сучасність. Поет неупереджено простежує еволюцію української національної думки, національного духу і самовизнання, історичної пам'яті, розкриває діалектику взаємовідносин народу та загальнолюдського через зв'язок історичної та художньої правд.

В основі сюжету поем лежить літопис подій, у яких явно домінує історія того чи іншого персонажа. Водночас приватні історії відображають справді давні події. Епос тут не обмежується цілком безпристрасним спогляданням дійсності. Поет намагається вникнути у внутрішній зміст явищ, хоча й не «змальовує» їх. Крім соціально-історичної проблематики, епічна структура твору також соціально-психологічна, виражена переважно через ліричні елементи. Ліричний характер цих творів є вираженням чуттєвого відгуку на змальовані життєві проблеми.

Для цих творів характерний монізм дослідної мотивації. Тому лірична думка тут тяжіє до абсолютної, а ліричне «Я» є носієм «абсолютної» істини. Монологу героя властиві внутрішня спрямованість і інтроспективні тенденції. Ліричні моменти в цих творах відіграють важливу роль у розвитку дії, і вони особливо відрізняються тим, що ніби вбирають епічну структуру. Таким чином, важливий реально-історичний проєкт епічної історії тісно пов'язаний з абстрактним, поетичним світом митця. Насправді драматична загальна структура поеми займає відносно небагато місця і дотримується «законів» поезії: рядки героїв концептуальні, пристрасні й справді драматичні в переломні моменти, кульмінації дії.

Незважаючи на явну «розробку» сучасної проблематики, поеми були написані за жанровим каноном. Вони починаються і закінчуються описами героїчних подій і мають складну структуру. У поемі «Петро Могила» образ розп'яття є всюдисущим, що трактується в загальнолюдському сенсі: у кожного свій хрест. З погляду художника, гармонія навколишнього світу та людини – це шлях до оновлення людського духу. Архітектура поеми «Петрик» акумулює національні проблеми української нації, і, озираючись в історію, можна знайти пояснення стану речей, яким і донині патріотично налаштована громадськість не задоволена.

Окреме вивчення жанрової природи, думки та тематичного змісту поезії Д. Павличка показує, що ліро-епічні твори митця є оригінальним художнім вираженням особистості автора, демонструючи могутню спроможність жанру та переконуючи його невичерпне використання. Кожна поема Павличка є єдністю жанрового стилю, конструктивним центром, якого є «зустріч» поетичної (власне жанрової) традиції та поетичного (власне авторського) новаторства.

Філософсько-історичне, соціально-психологічне осмислення дійсності, своєрідне розкриття понять, пряме й безпосереднє запитання – найяскравіші риси поетичної творчості митця, що виявляються у двох основних загальних течіях — в епічному й ліричному. Майстерність творчості Павличка полягає у використанні точних деталей, які збагачують поетичну конотацію всієї картини. Поетичне буття визначається свідомо і найбільш точно відповідає переживанню і засвоєнню. Фактично, як образи «безпосереднього переживання», вони відіграють роль у розширенні меж авторського смислу та сприяють реалізації «підсвідомого узагальнення». Тому поема «Ностальгія» має такі характеристики:

- вища спроба втілення авторської поезії в процесі творення та саморозвитку ліричних героїв;
- яскраве свідчення широти й неупередженості думки поета;

- поеми, що становлять оригінальне літературне явище, характеризуються особливим поглядом на життя та критичним мисленням.

Такі ідейно-тематичні принципи спрямовують основний потенціал поетичної особистості автора у масштабну, політично визначену публіцистику, яка часто виступає у формі монологів. Це не зводить твір до явного вираження поеми, а підносить його до рівня філософської глибини, багатого виміру.

«Вогнище», таким чином, значно більше, ніж інші поеми Д. Павличка, характеризується медитативним розвитком і філософським символізмом. Це твір, жанрова еволюція якого добре простежена, ліро-епос сповнений виразного споглядально-філософсько-публіцистичного змісту, а поняття образності гарантує розвиток сюжету і виступає конститутивним стрижнем головної ідеї та вектора.

Д. Павличко використовує предметні та символічні узагальнення для формування суб'єктивних почуттів у таких поемах, як «Земля», «Дуель», «Вогнище», «Ностальгія». Для того, щоб викликати у читача емоційний відгук без конкретизації конкретної емоції, поет ефективно й логічно використовує зманювання сукупності предметів, дій, історичних подій, життєвих ситуацій, які можуть імпліцитно чи явно «стимулювати» бажану реакцію.

Основним прийомом структурування поетичних текстів у Д. Павличка є рефлексія. Його об'єктом є процесуальний аспект творчості, оскільки автор рефлексії має справу не безпосередньо з дійсністю, а з її ідеями та поняттями.

Загалом художньо-естетичні принципи поезії Д. Павличка, особливо в її лірико-епічному вираженні, є результатом впливу численних культурних концепцій на батьківщині та за кордоном, дотримуючись класичних засад у літературі, з урахуванням досвіду новітньої літературної школи.

Д. Павличко є одним з найяскравіших представників письменницького покоління 50-х років XX століття. Його твори сповнені роздумів про український народ, любов і ненависть, людину і світ, вони просякнуті культурно-естетичним та історичним досвідом різних народів, пристрасним духом пізнання, прагненням досягнути безперервний розвиток дійсності. Літературні критики, політики та мистецькі діячі неодноразово акцентують увагу на його ораторських здібностях, далекосяжних політичних поглядах, характеризують митця як невтомного громадського діяча, справжнього патріота України з європейським відноколом.

Історичні поеми Д.Павличка присвячені осмисленню важливих віх історії України та їхній проєкції на сьогодення. У своєму філософському переконанні поет потрактовував сучасність України як результат існування нації з найдавніших часів до сьогодення, незнищенності етносу, його визначальної ролі в світовій історії. У поемно-філософській формі Д. Павличко оцінює здобутки і втрати українського народу, образно інтерпретує передумови сучасного стану розвитку суспільства, держави, проєктує майбутнє української нації через творення нової, великої, героїчної історії. Людину, внутрішній і зовнішній світ якої є взаємозумовленою єдністю, в поемах схарактеризовано як основу звершень минулого, теперішнього й майбутнього.

У новітній поемі, зокрема історичних поемах Д. Павличка, художньо трансформовано та збережено раніше наявні якості соціальності, громадянськості, публіцистичності, водночас у цих творах поступово сформувалися інноваційні риси: метафоричність, алегоричність, символічність, умовність, зіткнення різних часових площин тощо. Виразною рисою поемної творчості Д.Павличка, справжнього майстра великого віршового жанру, є філософічність, оприявлена виразно концепційним ставленням до життя, людини й світу загалом, оцінювання людської особистості в мікро- і макросторі.

РОЗДІЛ 2. ЖАНРОВО-ВЕРСИФІКАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ІСТОРИЧНИХ ПОЕМ ДМИТРА ПАВЛИЧКА

2.1 Жанрово-версифікаційні особливості поеми «Поєдинок»

Першими творами, які засвідчили талант Дмитра Павличка в ліро-епічному жанрі, були поеми «Земля» (1955), «Іван Загайчук» (1961).

Далі від традиційних сюжетів попередніх творів приходить дещо новий, видозмінений сюжет, спрямований на внутрішню побудову твору з послідовним розгортанням поетичної ідеї, де проблематика втілюється через символіку, яка, в свою чергу, межує з алегорією.

Традиційно історичні поеми ґрунтуються на реальних історичних фактах, подіях, в яких змодельовано реальні постаті та їхня діяльність. Д. Павличко у своїх поемах майстерно переносить нас у давнину завдяки художній майстерності.

У відгуках і рецензіях на поему «Поєдинок» автори звертали увагу на її назву, асоціації, які вона викликає, на перебіг сюжету й подієвість, на етико-моральну площину поетового мислення. Як засвідчує М. Ільницький, «логіка творчого розвитку Д. Павличка в поемах засвідчує постійне ущільнення матеріалу, так би мовити, оповідально-зображального елемента і посилення моменту виражального, моделюючого, що базується на художній умовності» [48, с. 625]. Це яскраво виявилось в поемі «Поєдинок». Літературознавець зазначив, що «тут уже неможливо шукати прямих прототипів і першооснови фактів, тут владарює рух ідеї» [14, с. 90].

Уже початок поеми «Поєдинок» спрямовує нас на змістову значущість твору, увагу привертають складники композиції нетрадиційного порядку розташування: твір розпочинається з розв'язки дії, зі сцени «сповіді»: *«Скінчився наш печальний поєдинок. / Друг мертвий. Я скривавлений лежу»* [33, с. 257]. Це розкавання ставить усе на свої місця та дає чітку однозначну відповідь – порятунку немає. Отже, верх взяло не високе поривання душі, а властивий всім людям інстинкт самозбереження і страху. Ця передсмертна

сповідь показує, що герой ніби ще раз прокручує події у себе в голові, виділяючи при цьому моменти компромісів та аналізуючи їх.

Сюжет поеми розгортається двома лініями, з яких першою є зовнішня, подієва. Головним героєм є гладіатор-скіф, «правнук Бористена», непереможний борець, який не програє на аренах Риму в гладіаторських боях та перемагає звірів. Його життя нічим не різнилося від інших римлян, він звик: *«Приходити до цирку на вистави, / На грізні гладіаторські бої. / Там, пожадавши небезпеки й слави, / Явив я сили й здібності свої»* [3, с. 257]. Опісля головний персонаж подає читачеві самохарактеристику: *«Боровся я з голодною звірнею, / В оваціях виходив на манеж. / Та скоро дух і слава Колізею / Мене у звіра обернули теж»* [33, с. 257].

У самому сюжетові твору прихована інтрига, яка розкривається в кінці поеми: *«Та якось після бою на арену / До мене вийшов отрок. “Пане мій, / Дозвольте вашу зброю нескоренну / Від бруду вимити!”»* [33, с. 258]. Замість розлогої відповіді автор вкладає в уста героя відважне рішення: *«Що ж, бери і вмий!»*. Слідом йде чітка аргументація його вчинку: *«Я подивився в очі хлопчаків, / Збагнув – це він, це той, кому дано / Мій дух умити від злоби і крові, / Це той, кого чекав я вже давно»* [33, с. 258]. В розповіді суб'єкт використовує різні прийоми, одним з них є засіб ретроспекції, спогади: *«О, як я полюбив того хлопчину! / Себе я в ньому бачив, смуток свій, / Далеку призабуту Батьківщину – / В його натурі ніжно-грозовій»*. Наступним засобом автор акцентує увагу на однаковості двох головних персонажів, які, здавалося, були рідними братами. Вони виявилися схожими не тільки духовними, моральними цінностями, рисами характеру, а й зовнішністю: *«З безумства добре, з доброти шалене – / Він серце мав моє. Здавалось, брат. / Він також видом схожий був на мене, / Ті ж брови, той же в погляді блават»* [33, с. 259].

Чимало інформації про стосунки двох чоловіків автор подає в монолозі головного героя. Він не міг і дня прожити без свого побратима, не виходив

більше на арену, щоб не завдавати нікому шкоди. Таким чином смиренність у його серці взяла верх над люттю.

У персонажів поеми була одна духовна потреба – потреба в побратимстві душ. Вони мали спільну мету, досягти якої бажали найбільше від усього: *«Одним жаданням ми були закуті – / Втекти! Вернутися в свої стени!»* [33, с. 259]. Їх не покидала віра в світле майбутнє, вони щодня готувалися до втечі, але доля приготувала пастку, з якої чоловіки вже не змогли вибратися. Кульмінаційним моментом, вершиною напруження поеми є мотив спокуси гладіатора, обіцяна свобода за перемогу у двобої з гепардом у присутності імператора Нерона. Пастка полягала в тому, що головний персонаж погодився не вийти на манеж *«потай від свого побратима»* – це і спричинило сумні наслідки. Сам герой влучно описує свій психічний стан: *«Я крився з таємницею своєю, / Мчав на двобій, немов на ста вітрах... / Я вилетів із брами, ніби з праці / Важке ядро...»* [33, с. 260]. Автор висвітлив мотив знецінення людського життя, зверхність римлян, яку не змогли вчасно розпізнати побратими: *«І він повірив так, як я, в гепарда, / В свободу, в обіцянки злотяні»* [33, с. 260].

Особливу увагу оповідач фіксує не на самій битві, а зосереджує читача на реакції публіки та двобої в душі героя. Про публіку ми дізнаємося через призму сприймання чоловіків: *«Туніки й ноги, наче кров, червоні, / Лилися з білих мармурових лав... / Зважнілі від страху патриціанки / Були, як бюсти на бар'єрах лож»* [33, с. 261]. Основним завданням гладіатор вбачав обдурити публіку, імітувати справжній поєдинок, але це було неможливо.

Автор майстерно описує і сам бій, під час якого два суперники вправно керували зброєю та належним чином тримали статус воїна. Розлючений, невдоволений фальшивою грою, Нерон наказав розп'яти чоловіків на хрестах. Верх взяв страх і призвів до поразки: *«Сталось так, як статися повинно, / Були ми не богами, а людьми»*. Вчинок молодого гладіатора ніхто не міг передбачити: *«Та він спокійно відійшов од мене / І меч у груди застромив собі»*. До бійця приходить усвідомлення, що міг бути інший вихід

із ситуації, інша дорога: « *Не жаль мені життя, ні побратима, / Та жаль, що ми не вмерли на хрестах!*» [33, с. 265].

Цей висновок повністю навіть не розкриває змісту поеми, адже в ній закладено дещо глибші мотиви: боротьба між вірністю та зрадою, стійкістю та компромісом, в поєдинку та в душах борються сміливість і страх, де в будь-якому разі загрожує загибель, якщо не фізична, то духовна.

2.2. Тематика поеми «Поєдинок» в контексті патріотизму

У 1970-ті роки доробок Д. Павличка поповнився творами із соціальними проблемами та філософськими мотивами, що сильно вплинуло на подальшу жанрову структуру його ліро-епічних творів. Сюжетна розповідь із сильним девізом і водночас художньою кінцівкою, що характеризує перші книги поета, поступається місцем спогляданню, розвитку й поступовому розкриттю неперемінного образу. В результаті відкривається простір для конкретного значення символічного значення твору, яке швидко виходить на широкий філософський рівень. Наприклад, замість традиційних ліро-епічних розгорнутих оповідань (як у ранній поезії), що виникли і пізніше утвердилися у творчості Д. Павличка, внутрішній сюжет розвивався в унісон з еволюцією концепцій дії та поезії, втілюючи філософію гуманітарних наук та яскравість історіографії і метафори політики.

Духовні потреби героїв цього твору навіяні «душевним братством»: «*Одним жаданням ми були закуті - // Втекти! Вернутися в свої стени!*» [33, с. 260]. Їх «*кликала Вітчизна*», вони вірили снам і щодня готувалися до втечі. Але «*доля пастку майструвала*». «*Жаждива й безборонна*» душа раба спалахнула на обіцянку свободи як «*високої плати*» за перемогу у двобої з гепардом у присутності імператора Нерона: «*потай від свого побратима*» головний персонаж погодився вийти на манеж. Вдало передано його психічний стан: «*Я крився з тасмницею своєю, / Мчав на двобій, немов на ста вітрах... / Я вилетів із брами, ніби з праці / Важке ядро...*» [33, с. 260].

Виразна драматургія отримує контрастні переходи: *«Від змори наша боротьба фальшива / На мить в завзяту правду перейшла»; «Та раптом випав меч з руки моєї, / Мене звалив на землю біль тупий / І заревіли страшно галереї: // «Добий його! Добий його! Добий!»* [33, с. 264].

Алегоричний потенціал дуелі художньо трансформується з конкретного факту в універсальний, гуманістичний голос для його інтерпретації: *«З-під мого серця грала кров потоком, / А наді мною друг квилів крізь плач: // “Я не хотів. Це сталося ненароком / Даруй мені. Прости мені. Пробач!»* [33, с. 265]. Випадкове, але *«неминуче й непоправиме»* [32, с. 90] поранення юним гладіатором старшого побратима *«сталося так, як статися повинно. // Були ми не богами, а людьми. // Прийди до мене, дорога людино, / Нещадно моє серце прохромі. // Прибий мене навіки до арени, / На радощі владикам і юрбі!»* [33, с. 265].

Етико-моральний мотив набуває узагальненої концентрації: *«Та він спокійно відійшов од мене / І меч у груди застромив собі»* [33, с. 265]. Загибель побратимів-супротивників у фіналі сюжету поеми (*«Раба раб заколов. / Під страхом смерті й муки / Вони майстерно билися оба!»*) викликає, за визначенням М. Ільницького, *«усвідомлення, хоча й запізніле, іншого виходу, іншої дороги»* [14, с. 92], що викладено в останній строфі поеми: *«Мій друг лежить з погаслими очима; // Я б'юсь над ним, як той безкрилий птах. // Не жаль мені життя, ні побратима, / Та жаль, що ми не вмерли на хрестах!»* [33, с. 265].

У «Поєдинку» етичний і моральний вимір авторського мислення надає виразно романтичного відтінку аналітичному виразу. Крім відчутного ліризму, у творі добре простежується драматизм рельєфу. Поет акцентує дійсність на тлі контрастних моментів переходу, заперечення, психологічного розриву персонажів. Поема «Поєдинок» – ідейно поліфонічний твір, що утверджує ідеали волі, духовної краси, братерства, готовності до самопожертви.

Варто зазначити, що всю історичну поезію, особливо історичні поеми переповнюють вільні думки, засудження зради і рабської покори. Д. Павличко обіцяє бути на боці історії, обіцяє бути Людиною свободи і непокори, готової воювати за країну і народ, знищуючи ворога. Такий герой часто промовляє словами письменника, виражаючи його національну та патріотичну позицію. Адже боротьба за свободу та Незалежність держави має бути пріоритетом для політиків, а також літературних діячів, які надихають словом. Покірність стосовно ворога вважається зрадою, це серйозний гріх. Натомість смерть у боротьбі – це символ самопожертви, втілення місії правителя і захисника країни.

Автор твердо вірить, що саме народ має здобути й зберегти державність України, люди щодня мають покладатись переважно на власні сили. За це він засудив рабство і покору ворогу, переконує людей у необхідності відстоювати право народу на свободу. Вірність своєму народу та Батьківщині в розумінні автора – це вірність самому собі. Він вважає зраду великим гріхом.

2.3. Павличкова поемна творчість 1990-х рр. («Петро Могила (1621 р.)», «Петрик») та 2010 р. («Тадеуш Косцюшко», «Іван Ганжа»)

Разом із незалежністю України ми домоглися права висловлювати особисті думки та погляди на стосунки нашої країни з Росією у минулому столітті. Саме цієї теми торкається Д. Павличко в поемі «Петрик». За основу сюжету взято події, в яких головним є домінування художньої моделі поведінки певної особистості та заглиблення, проникнення в її внутрішній світ. Подібно до всіх інших поем, «Петрик» теж містить на початку епіграф.

Розпочинається твір небанальним виступом Петрика (Петра Іваненка) перед січовиками: *«Панове товариство! Браття!// Не військо, а раби єсьмо по власній волі й згоді, / Повіривши у честь Москви»* [33, с. 333].

Національне питання українського етносу зосереджено у звинуваченні Б. Хмельницького (*«Завів нас у багно Богдан, / Хоч, певно, не бажав*

такого...»), І. Мазепи («Цей пан / Сидить в Батурині на троні[...] і служить він чужій короні») та доводить їх причетність, спираючись на листи гетьмана цареві.

Варто підкреслити, що Д. Павличко, як і всі істинні поети, ставить за мету зацікавити читача, викликати бажання ближче познайомитися з темою та проблемою твору, стимулювати до пошуку чогось прихованого, скритого. Саме в цьому виявляється пізнавальна та виховна функції творів Д. Павличка. Його ліро-епіка насичена енергією та духом патріотизму, риси якої простежуємо у другому розділі поеми, де майстерно зображено бій гетьманських полків із січовиками. Автор вважає цих воїнів *«самозгубними побратимами»*, адже все, що вони вміють, це *«навзаєм битись, брудом литись»*, *«перед чужинцями стелитись»*, *«вклонятись тим, хто наверху»* [33, с. 336-337].

Третій розділ поеми містить соціально-психологічний мотив, який набуває кульмінаційного звучання в момент Петрикового допиту Іваном Мазепою, коли той пропонує йому покаятися, на що полонений строго відповідає: *«Ти – служка хитрого Петра!»* [33, с. 338-339].

Філософськими, морально-етичними мотивами пройняті два останні розділи: *«москвини хлинули в пролом»* і летить *«націлений Мазепі в груди»* спис, *«Петрик затулив собою / Мазепу, як живу й святу / Всього свого життя мету»* [33, с. 347-348].

Епічна структура поеми підпорядковується нормам ліричного, художнього моделювання, що виявляється в її структурних ознаках, таких, як внутрішні монологи персонажів, ліричні відступи автора та інше. У творі автор зобразив головних героїв не лише як фізичних осіб, а й наділив їх душею, мораллю, психічною зосередженістю, здатних провести самоаналіз, що закладено в їх свідомості. Складна структура твору репрезентує унікальність та неординарність творчих спрямованостей Д. Павличка.

Подібною за своєю структурою до попередніх творів є поема «Петро Могила (1621 р.)», адже розпочинається та закінчується вона описом певних

героїчних подій, а саме – з напруженого стану очікування, передчуття завтрашнього бою на Дністрі: «...Тримала / Рука могутня поводи. Козацька зброя блискотала, / Відбита в глибині води», «Радів, бо мав наготові / Все, що потрібне для вбиття...» [33, с. 349]. У своїй уяві гетьман також візуалізує військовий стрій: «...чи готова / Ця постать шляхтича на бій, / Чи цей учений парубій / До шаблі здатний?» [33, с. 350]. Таким чином гетьман готувався до завтрашнього дня, підіймав бойовий дух, аби налаштуватися на перемогу.

Наступного дня після «дикої січі» Петром Могилою оволодів жах, він не може прийти до тями від побаченого, пережитого, усвідомлюючи свій гріх убивці. Слідом за станом шоку наступила переоцінка власної бойової здатності, тяжіння до самоаналізу: «Його душа тремка, боляща / Просяяла, немов алмаз, / І визріло нове натхнення / Із Божого благословення – / Віддати шаблю, спис і лук, / А взяти хрест до трудних рук» [33, с. 353].

У поемі сталим є образ розп'яття, як «безсмертного символу людських мук» [33, с. 353], котрий пояснюється тим, що кожна людина несе свій хрест. У назві поеми автор вказує дату 1621 р., що є дуже доречним. Саме цей рік став для Петра Могили доленосним, тому що з ним сталося духовне оновлення: відмовившись від шаблі, він бере до рук хрест. Гетьман відчув, що «взаміну / За зброю ковану й кремінну / Потрібне ще йому перо, / Щоб слово ревне в Україну / Влилось навіки як Дніпро» [33, с. 353]. Згодом завдяки своїй світлій голові та ясним думкам він здобув благословення від гетьмана Петра Сагайдачного, котрий пообіцяв Могилі: «Іди, та не в печери голі, / А в школи наші на Подолі» [33, с. 356].

Відмінною від усіх розглянутих вище творів є поема «Тадеуш Косцюшко», що свідчить про розкуту та багату уяву Дмитра Павличка. Події відбуваються в Польщі та Україні тривимірно, тобто в трьох часових проміжках – минулому, теперішньому й майбутньому. Перше, на що необхідно звернути увагу, це епіграф до твору: «Стояв я в Кракові на площі Ринок, / Читав слова, нарізані з металу / „Тут присягав народові

Косцюшко!" / І дата: 24.11.1794» [33, с. 432]. Пропустивши через власне світосприйняття події давнини, поет веде монолог, в якому дає стислу характеристику польського повстанця: «В Америці він бився за свободу, / Колонізаторів англійських гнав», «Мазетинець із польського коріння / Російських окупантів гнав з Варшави» [33, с. 432].

Визначення часового простору в поемі відбувається завдяки періодизації давніх часів через певні події, що сталися тоді. Автор прагне втягнути головного персонажа в ті кризові історичні події, що призводить до проблематичного їх пояснення: Косцюшко *«казав, що владу вживатиме лише для оборони / Кордонів Польщі й також для віднови / Свободи й самовладності народу»*; *«У той момент я крикнув: “Генерале! Програєш ти!”» [33, с. 433]. Тут ми спостерігаємо психологічну суперечку між головним героєм та автором: «А він мене ошпарив / Огненним поглядом...» – персонаж опирається та не приймає застереження автора.*

Невдоволення оповідача переходить у двоголосся, відбувається діалог між автором та головним героєм, що дає змогу моделювати ситуацію та її вирішення: вночі в готелі з'являється Косцюшко і чекає на вибачення автора. Поет обґрунтовує свій вчинок на площі, ніби *«Щось так мене під серцем заболіло, / Неначе кров німа заговорила, / Що ждала двісті літ, щоб вам сказати / Мого народу правду преболящу» [33, с. 433].*

Великого масштабу набуває діалог, який виник під впливом ретроспекції спогаду Косцюшка про зраду української дівчини Теклі. В автора виникає припущення, що в душі його співрозмовника виникає зіставлення образів зрадливої дівчини та його народу.

Завдяки прийому ретроспекції у діалозі автора з військовим діячем Д. Павличкові вдалося чітко вказати на головні похибки, злочини, провини полковників тощо. А відверті сповіді, використання художніх засобів, психологічних прийомів насичують історико-фактологічний та історіософський зміст поетичного твору духом національної гідності.

У поемі «Іван Ганжа» домінує складне переплетіння подій, яке переростає в інтригу та виникає при зіткненні інтересів головних героїв твору під час таємної гри. Першоджерелом поеми «Іван Ганжа», тобто документом, який засвідчує правдивість описаної події, є епіграф (рядки з малої енциклопедії «Українське козацтво»).

Композиція твору включає три розділи і має наративний характер, що надає поемі динаміки та стислості. Перший розділ знайомить нас із постаттю головного героя, містить у собі літературний портрет Ганжі як засіб індивідуалізації особистості: *«Полковник уманський, як дзвін, плечистий, / Співає; баритон глибокий, чистий / Звучить над берегами»* [33, с. 440].

Між головним героєм та середовищем з'являється зв'язок, комунікація, що підкреслює емоційно-чуттєве сприйняття ним реальності: *«Бачить сам себе Ганжа в блакиті, / Де воїни стрічаються здвобіч, / Де падають ляхи потяті, вбиті, / Злітають голови козацькі з пліч»* [33, с. 441]. Описуючи історичну постать уманського полковника, Д. Павличко співвідносить його з військовим Іваном Богуном: *«Навчав Богун: виходиш в однині – / І заслоняєш армію собою; / Впадеш на полі – вкриєшся ганьбою, / Збий ворога з коня – на страм ляшині, Вертайсь тоді хоч мертвим на коні!»* [33, с. 441]. Головний герой наслідує повчання Богуна. З інтерпретації Д. Павличка він іронічно коментує свій вчинок: *«Панове товариство! Йду на грець! / Я скупаний, мені погрітись треба!»* [33, с. 441].

Для другого розділу характерними є ознаки класичного зображення двобою, але вирізняється він тим, що автор робить акцент на різному спорядженні бійців: *«Лях – у залізнім панцирі, Ганжа, / Як селянин, – закочені рукава...»* [33, с. 442]. Полководцеві дуже знадобилася Богунова наука, але через свою необережність він отримав від поляка ніж під серце. Та навіть при смерті не втрачає козацької звитяги, не падає з коня, а так на ньому і помирає.

Третій розділ поеми набуває специфічних ознак, які важко з'ясувати: *«З'явився королівський воєвода / Іван Ганжа, вже політичний грач»*. Автор

припускає, що це справа рук Варшави, поляків, які хотіли нажитися на війні. Богун засудив зрадника на смерть: «...Йди, повіся на вербі» [33, с. 443].

У кінці твору ми відчуваємо присутність автора. В його короткому коментарі торжествує дух протесту й осуду, що звучить крізь призму століть: *«Я бачу на сучаснім рубежі, / Де виступають вже не два Ганжі, / Як дві особи, два нащадки роду, / А два Ганжі живуть в одній душі...»* [33, с. 444].

Отже, поемна творчість Д. Павличка у 90-х рр. XX століття представлена творами «Петро Могила (1621 р.)», «Петрик», а в 10-х рр. XXI століття – творами «Тадеуш Косцюшко», «Іван Ганжа». У цих поемах засвідчено високий національно-патріотичний дух автора, що знаходить відображення в поведінці персонажів, чітко простежується виразна проукраїнська позиція митця.

2.4. Фонічні фігури та особливості поетичної мови поем Д. Павличка

Рядки історичних поем Д. Павличка яскраво поєднують у собі історію про традиції та новації українського народу. Взаємопроникнення у творах поета досягнуто завдяки вдалому структуруванню метру, ритму, активізації фоніки, римуванню, строфіці, які досі ґрунтовно не досліджені.

У поемах «Поєдинок» та «Іван Ганжа» основою ритму є ямб – двоскладова стопа з наголосом на другому складі (—). Завдяки п'ятиразовому його повторенню утворюється ритмічна впорядкованість та лад, звідси можемо визначити розмір творів – п'ятистопний ямб. За визначеннями віршознавства цей розмір вважається експресивно нейтральним, хоча завдяки наявності цезур (ритмічно-інтонаційних пауз) після другої стопи поема набирає рис мовленнєвої переконливості та енергійності. А саме, коли йдеться про двобій гладіатора з юнаком та уманського полковника Івана Ганжі з польським лицарем [48, с. 636].

Аналізуючи поему «Князь», можна помітити, що вона написана дещо зміненим п'ятистопним ямбом, адже у кожному римованому рядку є по

одному ненаголошеному складу – наростку, який виконує функцію мовленнєвого спадання у розповіді про втечу князя Ігоря з полону.

Поєми «Петрик» та «Петро Могила (1621 р.)» написані чотиристопним ямбом, який вдало передає ритмічну динаміку та напруженість дії – спершу старого писаря, а відтак і гетьмана, непересічної постаті в історії українського народу. Ритмічно-інтонаційну особливість поеми «Тадеуш Косцюшко», цілісні конфігураційні ознаки дискусійного історіософського діалогу про польсько-українську боротьбу за свободу виражено за допомогою білого вірша.

Різнманітні фонічні фігури надають історичним поемам Д. Павличка емоційності та значущості, роблять більш виразною їх мелодійність, набувають естетичних впливів за рахунок асонансів, алітерацій, а особливо римування.

Значне місце серед фонічних фігур посідають асонанси. Концентровані повторення голосних звуків у близько розташованих словах створюють різні ефекти звукопису. Наприклад, неодноразове повторення звуків **О** має на меті відтворити емоції *захвату*: «**О**, радосте моя», «**О**, як я полюбив того хлопчину!», *здивування*: «Ми мали **один одного бороти**», *обурення*: «Вони жадали тої насолоди злої – / Мук, **благородства, честі, доброти**», *гніву*: «І заревіли страшно галереї: **Добий його! Добий його! Добий!**». Такої ж уваги автор приділив звукові **А**, завданням якого є відтворити *тривалість* явища: «...як шабля гола, / Свистала, різала, колола», *простір* ганьби: «Лежали марева немов полотна, / І пахла смертю далечінь». Насичені поеми також і *переліком* дій, предметів, переплетінням звуків **І, И**: «**І змили з нього пил, і кров, і глину...**».

Слід зазначити, що окрім асонансу, Д. Павличко доречно використав прийом алітерації. Повторення однакових приголосних мають на меті не лише посилити та увиразнити інтонацію, а й більш яскраво виділити інтерпретаційну та семантичну виразність конструкцій. За допомогою близького розташування звуків **Б, К, П, Т, Д** читач заглиблюється в зміст

написаного, а саме відображення *тупоту*: «*Регочуть божевільні коні, / Підбиті списом на диби*» [33, с. 336]; удари в битві можна почути через звук **Р**: «*Кривавлять груди, руки, скроні, / Копита мерехтять червоні*» [2, с. 336]; звуки **С** налаштовують на *спокій*: «*Лице його суворе, стемнішало на слово добросерце*», а звуки **Л** творять *мелодійність*: «*Що для душі, а не для тіла / Її людині Бог дає*» [48, с. 447].

Своєю творчістю Дмитро Павличко довів, що він є майстром творення рим та їх різноманітних видів. У проаналізованих нами поемах привертають увагу рими:

- за місцем інтонаційного наголосу – *окситонні (чоловічі)*: «одне – сумне», «нема – тьма», «молодик – звик»; *парокситонні (жіночі)*: «може – погоже», «арену – нескоренну»;
- за якістю співзвуччя – *глибокі*: «рукою – людською», «княгине – загине», «добре – хоробре»; *відкриті*: «гнідому – додому», «музика – темнолика», «кмину – хлібину»; *закриті*: «побратим – золотим», «чернець – мрець», «Богдан – хан»; *багаті*: «скорботні – сотні», «хоче – пророче»; *оригінальні*: «келих – дебелих», «воскресали – універсали»; *складені*: «смуток свій – грозівий», «все він – передзвін».

Щодо строфіки, то поеми «Поєдинок» і «Князь» написані катренами з перехресним римуванням. Нові творчі здібності та новаторство поет проявив при написанні поем «Петро Могила (1621 р.)» та «Іван Ганжа». Виокремлюючи одну за одною строфи, Д. Павличко експериментує над їх інтерпретацією та об'єднує в зовсім різні форми – пентини, секстини, септети, октети, нони, децими тощо.

Поему «Петрик», навпаки, формує як суцільний текст, не відокремлюючи строфи одну від одної інтервалами. Поему «Тадеуш Косцюшко» можна назвати астрофічною, тому що вона не поділена на строфи.

Результати проведеного аналізу особливостей ліро-епічних поем Д. Павличка поглиблюють знання про специфіку творів, їх художні,

естетичні засади. Це дає нам право вважати їх одними з кращих творів у доробку автора.

Висновки до розділу 2.

У поетичнів творчості Д. Павличка центральним є жанр поеми. У процесі вивчення жанрово-стильових особливостей та ідейно-тематичного змісту творів митця ми прийшли до висновку, що ці ліро-епічні твори є оригінальними художніми виявами індивідуальності автора, свідченням потужних можливостей жанру, оскільки мають невичерпний ідейно-естетичний потенціал. У комбінаційній структурі кожної Павличкової поеми у жанрово-стильовій єдності поєднано конструктивний центр жанрових традицій та авторського новаторства. Найістотнішими ознаками поемної творчості цього майстра є соціально-психологічне та філософсько-історичне переосмислення дійсності, відкрита концептуальність, пряме й безпосереднє порушення питання проблеми слова. Поетику творів та ідіостиль письменника формує використання влучної деталізації, збагачення всієї поетичної картини індивідуально-авторськими конотаціями. У форматі поемного тексту найточніше відображено пережитий і засвоєний досвід, розширено межі. авторської імплікації для досягнення належного узагальнення.

З аналізу жанрово-версифікаційної специфіки історичних поем Д. Павличка можна зробити висновок про розширення ними знань про художню специфіку таких творів, визначення їх вагомими досягненнями митця, майстерними зразками художнього тексту.

РОЗДІЛ 3. ЖАНРОВО-СТИЛЬОВА СПЕЦИФІКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ПОЕМ Д.ПАВЛИЧКА 1990-х РОКІВ

3.1. Особливості проблематики та стилю історичних поем Д.Павличка

Поеми «Петрик» (1994), «Петро Могила (1621 р.)» (1997) Д. Павличка не лише висвітлюють історичні факти, а є художнім моделюванням історичних поглядів на життя, наполегливою спробою осмислення реалій, перипетій, суперечностей нової суспільної дійсності крізь призму мистецьких картин минулого. Через насичення семантики свого поетичного мовлення лірико-філософською тональністю та поєднання минулого, сучасного й майбутнього в художньому тексті митець формує глибокі історіософські зрізи. Філософська специфіка обох поем зумовлена не умоглядними положеннями чи наперед заданими декламаційна проголошеними тезами, а постає наслідком усвідомлення життя, розуміння історичного досвіду. Автор глибоко усвідомлює змістовність жанру, його потенціал щодо вияву нових художніх можливостей, актуальних в змінному світі світу. Обидві поеми викликають літературознавчий інтерес через свою проблематику, композиційну будову, мовно-стильові засоби, жанрову специфіку.

У сюжетній композиційній структурі в обмеженому контексті повно розкрито проблему боротьби українського народу проти поневолення Росією та турецька-татарської агресії (XVII ст.). Об'єднавчою для обох поем є ідея незалежності України, поетизоване оспівування волелюбного прагнення народу, при цьому автор усвідомлює, що свободу народ має боронити, водночас плекаючи високі духовні пориви етносу.

Композиційна організація поем передбачає нескладні самотійні й завершені сюжетні лінії. Розвиток сюжету в творах розпочинається проголошенням ключової тези – відродження та збереження духовної самосвідомості українського народу:

«...Наше горе і прокляття

*В тім, що далися ми в ярмо
Самі, по власній волі й згоді,
Повіривши у честь Москви» [40, с. 144];*
*«Петро Могила юним оком
Запостеріг (перо, пожди,
Не поспішай, бо це важливо,
Бо з нього виникає диво
Душі нової назавжди!),
У гетьмана в той час присудний
Він хрестик спостеріг нагрудний» [40, с. 171].*

У першому творі ключовими є виступають проблеми патріотизму, особливості тогочасної внутрішньої та зовнішньої політики України. У другому, окрім питання патріотизму, пріоритетною є ідея плекання високої духовності народу.

Державність, культура та духовність слугують ідейною та естетичною домінантою змісту Павличкових історичних поем, виразниками філософської основи поетичного мислення митця. Ці твори мають філософський та моральний потенціал, оскільки сприймаються передусім як осмислення української національної ідеї, що її репрезентує тенденція до наростання ліризації. У поемах відбувається певна трансформація міфологізму через героїко-патетичне зображення головних персонажів, концентрацію в їхніх величних постатях небуденної енергетики лицарства, вивищеної над простором і часом. Конфлікти, зображені в поемах, відбуваються переважно у внутрішньому світі головних героїв внаслідок формування протиріч, розмірковувань, переоцінки. Пізнє усвідомлення несправедливості людського буття, складних соціальних та етнічних стосунків, марності надій конкретної людини та всього етносу і, як наслідок, неспроможність запобігти багатьом зlodіянням спричиняють глобальне самозвинувачення, картання персонажа, що свідчить про його моральний карсис.

У поемах зображені постаті Петрика і Петра Могили як своєрідні символи національно-визвольного змагання українського народу. На думку митця, усвідомлення досвіду минулих часів – і позитивного, і негативного, – для сучасного державного й міждержавного життя країни дасть змогу уникнути прикрих помилок, стабілізує процес відновлення української державності. Отже, в цих історичних поемах безпосередньо інтерпретують історію самі герої, що беруть участь у подіях, репрезентуючи авторську концепцію.

Історична поема ХХ століття як жанр та естетичне явище є актуальною лише за умови втрати «пафосу дистанції» [59], опинившись в епіцентрі сьогочасних ідей. Оприявлення особистої позиції Д. Павличка, авторського ставлення до зображуваної дійсності, реальних подій чи певних осіб є засобом посилення громадянського звучання історичних поем. Неупереджено і справедливо поетові вдається простежити розвиток української національної ідеї, національної державності й духовності, історичної пам'яті народу тощо. Водночас у зв'язку історичної й художньої правди митець оприявнює співвідношення національного й загальнолюдського.

Сюжетною основою поем є хроніка подій із чіткою домінацією історії певної особистості. Соціально-історична проблематика епічної структури творів передбачає наявність соціально-психологічного аспекту, вираженого через ліричний компонент. У ліризмі цих поем – дослідженні душі митця крізь призму внутрішнього світу героя – репрезентовано чуттєву реакцію на зображувані життєві проблеми. Монологи поетових героїв насичені внутрішньою зосередженістю, тяжіють до самоаналізу, внаслідок чого ліричні моменти в поемах є надзвичайно важливими для розвитку дії; іноді вони особливо вирізняючись й начебто поглинаючи епічну структуру твору. Внаслідок цього відбувається поєднання історичного плану епічної розповіді з природно-поетичним світобаченням художника. Реплікам героїв властиві

концептуальність, пристрасність й драматичність у переломних, кульмінаційних моментах розвитку дії.

Характеризуючи поему «Петрик» в одному з інтерв'ю автор зауважував: «...поема Петрик» мені здається найцікавішою з усього, що донині я створив» [37, с. 450]. Головним героєм цього твору є маловідомий в історії України діяч, проте гідний, щоб про нього згадати, бо «настав час, коли видобудемо ми із старих архівів всі імена борців наших за волю народу, а серед них і Петрикові місце» [64, с. 26]. Зробивши головним героєм «гетьмана бусурманського» Петрика, який «...роздував огонь повстанський, / Труснув Мазепою й царем...» [40, с. 163], автор доводить наявність історії держави справжніх патріотів, чесних гетьманів-проводирів, спроможних об'єднати народ у боротьбі за незалежність рідного краю. Діяльність Петрика (Петра Іваненка) припала на рубіж XVII – XVIII століть. Старший канцелярист Генеральної Військової канцелярії за часів гетьмана Івана Мазепи, він прихильно ставився до союзу України з Кримом. У 1691 року він втік на Запорозжя, де став військовим писарем, а вже у 1692 році йому вдалося укласти у Казикермані союз із Кримом, спрямований проти Москви. За час гетьманування Іваненко разом із кримським військом здійснив низку походів Москви та проти Мазепи, але зазнав поразки.

Патріотична громадянська ідея твору проголошена поетом у категорично-ствердних словах головного героя:

«Якщо немає України,
То, значить, Господа нема!..
А може, в тому воля вища,
Щоб ми ішли на бойовища,
В крутіж смертельних завірюх,
Скидали плоть в золу і тління
Та з покоління в покоління
Несли вогнями вмитий дух...» [40, с. 160].

Основну увагу автор зосереджує на споконвічних проблемах українського народу: здобутті незалежності, суверенітету України, утвердженні її статусу правової європейської держави; осмислює основні чинники розвитку України, характеризує місце та роль українського народу між іншими народами світу. У поемі Д.Павличко застерігає сучасних українців від рабської психології та національної безликості, оскільки ми *«в рабстві, начебто в могилі, розмокли і набрали гнилі у душі, а в тіла – п'явок»* [40, с. 162].

За роки поневолення відбулося перетворення споконвіку волелюбного, демократичного народу на «слухняних джур», «нужденних лицарів ярма» із «братозабивчою, підлою вродою». Деградація, переродження українського народу, його рабська покірливість змушує поета з болем констатувати: *«На половини та на чверті розпались ми – темнючі, вперті, великі, добрі королі, допоки у тюрму заперті, а на свободі – злі й малі...»* [40, с. 150].

Сучасників Д.Павличко називає «плем'ям згубним», слухняними виконавцями чужої волі, неспроможними вчитися на власних помилках, байдужими до долі своєї держави:

*«Вмирили й воскресали,
Хоч в іншій тілі, та все ті ж,
Все ті ж таки універсали
Пером божественним писали
І знов покірно йшли під ніж...»* [40, с. 161].

У поемі яскраво виражено поетове почуття національної гідності, що проявляється у його небажанні для народу *«долі хробачви»*, прагненні подолання українкою нацією почуття меншовартості. На думку митця, ментальними рисами українців є гідність та волелюбність, для їх відродження етносу треба передусім обирати лідерів, які *«визволятимуть наш край»*, а не *«з покірністю бидляти служити варвару...»* [40, с. 162]. Провідні принципи правдолюбства й правдомовності, заперечення байдужості, політичного та національного нігілізму виформовують провідне

питання змістового контексту Павличкової поемної творчості: як правильно й корисно для народу поєднати політику та мораль?

Ще одними питаннями, порушеними автором у поемі, є необґрунтоване намагання українців посідати керівні посади: «...Чому патріотичний покруч, з низької вибившись верстви, одразу прагне булави?» [40, с. 156], пристосуванство, запобігання перед правлячою верствою, брак принциповості в ставленні до національної мови та етнокультури: «...Той до Москви, той до Варшави, а той до хана хабарі везе, щоб бути нагорі...» [40, с. 157]), небажання вчитися на попередніх помилках: «Завів нас у багно Богдан, хоч, певно, не бажав такого...» [40, с. 144]. У поемі засуджуються такі українці, звинувачуються в сьогоднішніх бідах країни: «...Свою незлагоду й незгоду... ви в спадок нам передали. І ми взяли, хоч неохотні були до нищого браття...» [40, с. 150]. Неодноразово поет порушує питання чинників, що спричиняють роз'єднаності й ворожнечі:

«За тими цар стоїть, а з тими
Обнявся хан. А воля де?
О самозгубні побратими,
Чи ваша доля й нас вестиме,
Чи ваша кров на нас впаде?
Чи ми, отруєні гнівбою
Один на одного, повік
Не вийдемо із цього бою,
Що кличе мстивою трубою
Творити мертвих і калік?» [40, с. 149].

Часто слова поета адресовані правлячим колам, зосередженим лише на власних інтересах, наприклад: «Ми – два гетьмани, а Вкраїні потрібен завжди лиш один!» [40, с. 168]. Проте митець вірить у відновлення української нації, при цьому порушуючи ще одну, найболючішу впродовж століть, особливо з огляду на наше сучасне життя, проблему стосунків з Москвою, це питання посідає одне з чільних місць у творчості митця: «А

якщо є всевишня сила, то за що нас вона забила в закови й скови Москові?...» [40, с. 160]. Ще однією проблемою української сучасності при обговоренні відносин із Москвою постає асиміляція нації через заселення українських теренів росіянами:

*«Зубами змія засівати
Дозволив землю,
Що, як мати,
Годує нас і береже!
Коли з московського насіння
Зросте гадюччя навкруги
І двоязикі покоління,
Півродичі, піввороги
Вповзуть до нашої господи...»* [40, с. 153].

Особливо пророчими ці слова є зараз, в період повномасштабної російсько-української війни, адже одну із ліній оборони на тимчасово окупованому Запоріжжі московити назвали «зуби дракона». Алегоричність мови твору є відображенням авторського ставлення до цієї актуальної проблеми сучасності, а сарказм підтексту акцентує нашу увагу навіть без літературознавчої інтерпретації.

У поемі «Петро Могила (1621 р.)», що вийшла друком у вересні 1997 року, сюжет оснований на подіях XVII століття – періоді визвольних війн українських козаків проти турецько-татарських загарбників. Д. Павличко у процесі роботи над цим твором передусім роль Запорізької Січі в історії України як світового феномену, адже козацтво було, по-перше, чи не єдиним тогочасним захистом кордонів від іноземного захоплення, водночас Запорізька Січ слугувала пристанищем для осіб, що чинили опір національному та соціальному гнобленню, обстоювали право на життя, боролися за волю.

Поема «Петро Могила (1621 р.)» менш емоційна й пафосна, порівняно з твором «Петрик», тут акцент сфокусовано на питанні високої духовності,

виформованої істинною непохитною вірою в Бога. Головним героєм поеми є Петро Могила – митрополит Київський та Галицький, засновник Києво-Могилянської академії, знаний просвітитель та гуманіст, політичний і церковний діяч, автор низки книг. Провідна думка твору виражена при описі переконань, діяльності цього персонажа. Основною проблемою, порушеною в поемі, є «гуманістична суть духовності в загальнолюдському, етнічно-національному та суспільному аспектах» [45]. У сповіді-промові головного героя щонайточніше відображено роздуми автора про духовні проблеми людства:

*Та страшно думати, що світ...
ножами пише заповіт,
кладе на шаблю всю надію
прийдешніх благодатних літ* [40, с. 178].

Увагу автора приковано до моменту зламу внутрішнього світу героя, еволюції його світогляду: у воїна-захисника виникає палке прагнення присвятити себе Богові, в якому він бачить сенс життя, безумовне Добро, спроможне врятувати світ від зневіри та зла:

*Його душа тремтка, боляща
Просяяла, немов алмаз,
І визріло нове натхнення
Із Божого благословення –
Віддати шаблю, спис і лук,
А взяти хрест до трудних рук,
Узяти не на народення,
А на життя і на спасення
Безсмертний символ людських мук* [40, с. 175].

Однак духовна сила героя перемагає обмежений світ монаха-чорноризця, спроможного лише читати молитви, тому виникає ідея благородного призначення «ученого парубія» – просвітницька діяльність:

Взаміну

*За зброю ковану й кремінну
Потрібне ще йому перо,
Щоб слово ревне в Україну
Влилось навіки як Дніпро,
Щоб православні й уніати
Зійшлись до однієї хати,
І щоб засіялось добро
В серця, що сварами роздерті* [40, с. 176].

У внутрішньому світі головного персонажа (за поетом – ідеальному) відбулися посутні морально-етичні й світоглядні зміни: *«Тепер він знов Петро Могила, та інший, інший... дух його росте»* [40, с. 173], адже його *«життя – духовне диво, воно лиш там, де є Господь»* [40, с. 180].

Д. Павличко переконливо й безкомпромісно утверджує в цій поемі ідею необхідності відродження у сучасному суспільстві занепаłego ідеалу Віри.

Образ Петра Могили є втіленням найвищих чеснот справжнього християнина – доброчинності, смирення та послушенства, вдячності й співчуття, совісті й сумління, усвідомлення моральної відповідальності за власні вчинки. У душі Могили поєднуються високі громадсько-суспільні та особистісно-духовні цінності, через що він не сумнівається в необхідності кровопролиття і тисяч смертей: *«Ми виграли, ... але яку страшну ціну земля козацька заплатила за нашу славу голосну!»* [40, с. 177–178].

Ідейність поеми значною мірою зводиться до усвідомлення митцем проблеми патріотизму як украй необхідного чинника збереження нації. Події нашого часу вкотре доводять, що власну незалежність українському народові необхідно відстоювати зі зброєю в руках, а власна свобода має бути найвищою цінністю нації, адже вона здобута кров'ю її кращих синів і дочок. За всю історію державотворення український народ ніколи не зазіхав на чужі території, мову, віру, проте впродовж століть ми змушені відстоювати власне право на вільне життя, на існування української мови, культури, релігії.

Потреба оборони отчого дому, рідної землі висловлена у поемі Петром Сагайдачним:

*Якби не брались ми до шаблі
І не вмирали на війні,
Були б, як зерна непрозяблі,
Забиті в скиби кам'яні.
Все, що росте, жадає жити,
Жадає волі – не ярма;
Себе ми мусим боронити,
Бо ми живі. У нас нема
Ні вибору, ані вибору –
Або підняти руки вгору
І тріпатись немов курча,
Або, тримаючись меча,
Готовим бувши до відпору,
Рубати махом – від плеча! [40, с. 179].*

Ці застережливо-розсудливі філософські роздуми, що є життєвою аксіомою українського народу, втілюють високу ідейність твору.

Основний рушій поетичної думки Д.Павличка – почуття національної справедливості, що визначає морально-етичні виміри його творів та надає їм особливого патріотизму, національної гідності.

У процесі осмислення різних аспектів проблем гуманістичних відносин у суспільстві можна зробити висновок про винятковий хист Д.Павличка, оскільки, наприклад, гуманізм оприявнений ставленням до людини як найвищої цінності, запереченням насильства й утвердженням свободи, усвідомленням унікальності кожного учасника процесу становлення суспільства.

У поемах «Петрик» та «Петро Могила (1621 р.)» Д.Павличком витримано жанровий канон. Кожна з них розпочинається і закінчується

описом героїчних подій, має складну структуру. Поетові вдається вибудувати напружені й динамічні фабули, усебічно змалювати персонажі.

Структура поеми «Петрик» об'єднує п'ять частин, у кожній з яких відтворено певний фрагмент життя героя. Дія у творі розвивається динамічно. Основним смисловим навантаженням наснажені ліричні відступи, якими переривається плавна епічна розповідь.

Тричастинну поему «Петро Могила (1621 р.)» пронизує наскрізний образ розп'яття, що, за слушним зауваженням Л.Ткаченко, «тракується в широкому загальнолюдському розумінні: у кожного свій хрест, той хрест оберігає, визначає долю людську...» [69, с. 51]. Використання цього оригінального образу-символу підкреслює прагнення героя замислитись над низкою актуальних життєвих питань.

Зокрема, в першій частині, під час зустрічі з гетьманом, головний герой усвідомлює певні факти, які пізніше зумовлять переоцінку його поглядів на життя:

*На грудях він носив так само
Розп'яття, та забув про те.
О будь благословенна, мамо,
За те знаменіє святе!
Він помолився. «Отче наш»
В душі переказав... Що ж буде?
Чи захистить той хрестик груди,
Як зблиснуть шабля і палаш
І бій перейде врукопаш? [40, с. 171 – 172].*

Пізніше завдяки розп'яттю, «знаменію святому», Петро рятується: «Він Богу дякував за те, що зберегла і пощадила його в цій прі небесна сила» [40, с. 173].

Автору вдається досягти мети – показати прозріння, переродження персонажа, усвідомлення ним суті життя, його душевний катарсис як наслідок душевного болю та внутрішнього каяття, адже «йому відкрилася

дорога, яка збирає всі путі». Архітектонічна побудова поеми «Петро Могила (1621 р.)» характерна для гомерівських часів, оскільки в її підґрунтях є доля людини, її характер у саморозвиткові.

Отже, основні проблеми, розкриті в наведених ліро-епічних творах Д.Павличка, характеризуються притаманною історичним жанрам манерою: двояке зображення життя віддалених епох, історичних подій та фактів, у процесі якого можна провести паралелі між сучасністю та минулим, але при цьому об'єктивна картина минулого не порушується. Історичні поеми відображають сучасні погляди автора завдяки інтерпретації історичних подій.

3.2. Формотворчі засоби поетики в ліро-епосі Д.Павличка

Склад і специфіка ідейно-тематичного, віршотворчого та образного поліфонізму підтверджують оригінальність поетичної творчості. За справедливим зауваженням критиків, викликає поцінування «ота самобутня тональність, своєрідна лексика й фразеологія, якої до Павличка в нашій поезії не було» [58, с. 4]. Попри наявність у Павличкових поемах досить специфічного сплаву структурних складників, вони стрункі й гармонійні. Злагожене поєднання, здавалося б, різних художньо-стилістичних елементів, зокрема ораторського пафосу й проникливої ліричності при поєднанні особистісного та громадянського, виформовують талант і силу цього поета. Завдяки стильовій домінанті, передусім публіцистичності, у процесі відшліфовування й збагачення свого слова поетові вдається розкрити нові можливості й грані свого таланту. На широкій тематичній палітрі митець репрезентує власну активну громадянську позицію через філософські пошуки, йому вдається глибоко проникнути в саму суть зображуваних речей. Павличковому слову властивий шляхетний гуманістичний пафос, настільки промовистий, невідпорний, що іноді будь-які коментарі чи «посередники» між читачем і поезією просто непотрібні [71]. Власний художній світ Д. Павличка сформовано з урахуванням досвіду класичної літератури, її

громадянського пафосу. Такий вплив, окрім загального ідейного спрямування, особливо помітний у поетикальній сфері ліро-епічних творів митця. Часто в «єдиномисельній й пророчій» суті сучасних Павличкових поем помітні інтонації, схожі до Шевченкових, Франкових. Привертає увагу й тотожність у стилі, будові, багатстві синонімів і саркастично-іронічному забарвленні поетичних рядків з «Енеїдою» І.Котляревського:

*Однаково, чи тлусті, чи худі,
Чи ті, що дбають десь про опороси,
Чи ті, що в канцелярському труді,
Чи ті, що книг перечитали стоси,
Чи ті, що вийшли вже попи й вожді,
Чи молоді мужі, чи трохи старші, –
Всі хочуть мати жезли патріарші. [40, с. 199 – 200].*

Лексикон історичних поем Д.Павличка є рухливою, динамічною системою з пріоритетними авторськими конструкціями словотвору, слововживання, зі своєрідними акцентними маркерами, переважанням величальних інтонацій, що відображено у використанні значної кількості знаків оклику у структурі речень [62]. Для більш виразного зображення певної доби в поетичній мові поет часто відступає від загальнолітературних норм. Елементи подієвості, конкретизація природи у поемах майже завжди є виразниками позачасової та загальнолюдської філософії, демонструючи багату й неповторну образність. Наприклад, у творі «Петро Могила (1621 р.)»: «Стояла ніч в блакитній свиті, зірки купалися в крові...» [40, с. 172].

У зображенні світу природи можливе його суголосся із настроєм героя або контрастність щодо відтворюваних реалій. Показовою є семантика дієслівних зв'язок *бути* (*буде, будеш, будуть, будьмо*), модальних слів *може* (*щоб змогли*), *потрібно* (*треба, тра*), що виформовують у тексті вольовий, ствердний характер, якусь моральну невпокоєність, надають більшого публіцистичного забарвлення.

Сучасні ліро-епічні твори Д.Павличка на першому плані завжди передбачають наявність авторського «Я» [65, с. 10]. Пристрасні монологи митця часто насичені словами *ми, наш, самі*, що є маркерами ствердження вольової присутності поета, увиразнюючи його активну позицію, небажання сприймати будь-яку лжу, несправедливість, лицемірство, фальш, наприклад:

*Ми не амбітні, ми не самолюби,
Та не дозволимо, щоб наш земляк
Проводив Україну до погуби,
Бо знаєм тільки ми – куди і як... [40, с. 200].*

Через формальне заперечення фіксуємо ствердність поетичної думки. Полеміка в поемах виражена часто звертанням до конкретного чи уявного співрозмовника, при цьому відображено авторське ставлення до описуваного (наприклад, іронічне – *любі московити, брати-москвини, мосьпане*; або застережливо-саркастичне – *О самозгубні побратими*; або ж через своєрідне протиставлення – *О земле горда і проклята*).

Яскравими засобами вираження ідіостилю Д. Павличка-«гранослова» є неповторні новотвори, не зафіксовані у сучасних нормативних словниках: *вогненодишний, гаркотня, гнівба, єдиномисельне, здалі, москвини, москвити, Москов, московити, нездалеки, ніщота, нуждота, орація, побідник, погной, птахва, страма, хитрак, червота* і под. Оригінальний стиль поета оприявлено і через використання емоційно-експресивних епітетів, здебільшого інверсивних: *амбіції розжерті, божевільні коні, кінь вогненодишний, копита червоні, москвини довгобороді, мстива труба, наближувальне скло, покаянні трени, полинна мла, посланія нікчемні, розбите серце, розтоптана трава, роса червона, слів гидотних, смертельна скруха, сумна листва, тіло безраменне, трупожерна птиця, тужаві шнурки, хвиля грозова, хмурний Мазепа, час присудний, шабля боса, шабля гола, шапка довгохвоста, янгольська слухняність, юне око* та ін. Почасти образність в емоційно-експресивних епітетах настільки яскрава, що їх сприймаємо як ідейно насажені назви-образи: *думаюча глина, жахне*

страшидо, живий комп'ютер, козацька химородь, патріотичний покруч, прояви химородні, самозакохані гноми, сліпа земля, слово ревне, совість гробова тощо.

Такі індивідуальні фрази чи радше надфразні єдності слугують засобами вираження митцевого відчуття поетичного слова у різноманітних структурно-семантичних і стилістичних відношеннях. Характерною ознакою ідіостилію письменника є те, що найсильніше слово гніву не фрагментується на окремі образи-мотиви, про що свідчать, наприклад, поширені означення: *блакить досвітня, молода; братозабивча, підла врода; вогнями вмитий дух; глибинні болящі порухи душі; душа землі напівжива; душа тремка, боляча; козацький вітер, ласкавий, скупаний в Дніпрі; крик, здатний тільки для хули; ми, безкровні, кволі і бліді; ми, отруєні гнівбою; серце, повне грому; сталь глуха, непощадима, кривна, рідна, злюща; шахрай найвищого клейма і под.*

В образній системі виражено особливу – психологічну – настроєвість митця. Збірні іменники на зразок *звірина, худобина, порохня*, а також назви із суфіксами згрубілості (*змієвища, мертвяки, муравлище* тощо) становлять виразну прикмету словотворення Д. Павличка. Такі слова найглибше розкривають ідейно-естетичний зміст твору, наприклад, рядки, де зображено постать «темного раба»: *«А темний раб ряхтить, мов порохня, наповнена дрібною червотою»* [40, с. 184].

Народне коріння мовно-поетичного мислення художника є основним чинником наближення поезики історичних поем Д.Павличка до рівня наддіалектного художнього стилю. Використані в аналізованих творах багатозначні лексеми й багатообразні словосполучення, наприклад: *горить зоря в чолі, звитяжливі походи, злотний гаманець, змій лукавий, кінь як змій, люстра дністрові, небесна сила, оружжя, правиця, свічадо, славні вої, татарський батя, турецька шабля гострокрила, чоло круте*, за своїм походженням сягають народнопоетичної творчості. Уживання таких слів та словосполучень не лише віддзеркалює зосередженість поета на національних традиціях, а й слугує засобом формування героїчного пафосу поем.

Іноді для акценту на міцному зв'язку героїв із народом тексти насичені просторічними словами, наприклад: *єсьмо, тра, сплюй*. Та попри пристрасність галичанина, селянську генеалогію, що є джерелом специфічної відваги Д.Павличка, у поемах превалює свіжа, бадьора й світла культура образного мислення митця, основана на високому інтелектуалізмі, обізнаності зі світовою літературою, філософією [52].

У поетичних текстах трапляються іншомовні слова, іноді – вирази, писані латиницею, старослов'янізми, трансформовані рядки з Біблії, що дає змогу зробити висновок про уміння Д.Павличка повною мірою послуговуватися історичними й регіональними виявами українського слова, тонко відчувати значеннєві переливи та відтінки, тому митець використовує практично всі мовні засоби для формування ідейного пафосу поем. У поемних творах Д. Павличка яскраво виражене його вміння «батожити канчуком зухвалих слів душевне ліниство, громадянську байдужість, політичну кволість, моральну ницість, падлюцтво, «хатоскрайній» скепсис і покору» [73, с. 147].

Попри помітний інтелектуалізм і масштабність асоціативного мислення поета іноді художня декларативність та прямолінійність його творів є надто гучними, приголомшливими, що є своєрідним показником його вміння відчувати час. У поезії переломних, часто переможних, часів використовується непересічна за силою емоційного впливу мова, відповідні до настроєвості форма й стиль. Тож в історичних поемах митця все досконало вивірено автором, тут він порівнює протилежні категорії, тези, антитези, наприклад: *Азія – Європа, високочолі – низьколобі, військо – раби, вільні – болящі, воля – московські пуга, грім небесний – сонце, діла шляхетні – злочинства ниці, добро – зло, клясти біду – солодко терпіти, мед – яд, моря гарячі – моря студені, назверху – насподі, напівгріховне – напівсвiate, свобода – смерть, шабля – хрест* та ін. У такій полярності категорій як одного із способів осмислення життєвих явищ криється ще одна виразна риса індивідуального стилю Д.Павличка. В історичних поемах поняття

конкретизовано двома шарами лексики з емоційним протилежним наснаженням, що моделюють пари зі знаками «плюс» і «мінус»:

*Віддати шаблю, спис і лук,
А взяти хрест до трудних рук. [40, с. 175].*

У такій антитезі понять сформована не лише філософічність думки, а провідна ідея поеми, оскільки контрастність слугує наскрізним образно-структурним і сюжетним прийомом. Завдяки цьому способу відображення дійсності Д.Павличку вдається створити цікаві словесні формули, різні стилістичні фігури (найчастіше оксюмори), що вповні оприявнюють внутрішню суперечність відображених явищ (*в сльозі, що солодко пече; коронована рабине; наївні мудраки; сонце з темного вікна; став палатою сьайною хлів і под.*).

Оригінальні авторські порівняння мають виразну асоціативність, демонструють органічне поєднання раціональної думки й палкого почуття. Порівнювальні, зіставлявані поняття у поемах виражені дуже широким діапазоном, вони зумовлюють образність, загальне смислове навантаження цих творів: *в сивинах, наче в ореолі; душа просяяла, немов алмаз; кістки тріщать, неначе хмиз; летіти, як мотилі вночі на полум'я; літав, немов стріла; мисль, як шабля гола; немов дракон, гуде з обочі цар Петро; посічені, немов храбуст; пробиті, мов снопи соломи; шабля гостра, наче бритва* тощо. Важливим смисловим та емоційним навантаженням у поемах наснажені дієслова на зразок *ірже, клекотить, кубляться, ряхтять*. Саме виступають посутніми засобами динамізації структури опису і розповіді, увиразнюють, підсилюють значення окремих зображуваних явищ чи подій, будучи при цьому контекстуальними синонімами:

*Працює бій, мов шатківниця,
Рубає, тне, січе тіла.
Блискоче кров'ю ковила. [40, с. 165].*

Однією з особливостей поем є наявність емоційно-психологічних вкраплень в основний текст розповіді, що в них автор розкриває особисте

ставлення до зображуваного, наприклад: *«Не спіши, постій, не сперечайся зопалу зі мною!»* [40, с. 186], *«еге, чого схотів!»* [40, с. 186], *«Лікуй його, шановна облітихо!»* [40, с. 187], *«о печале!»* [40, с. 147], *«о смертельна скрухо!»* [40, с. 151].

У мовотворчості Д.Павличка специфічною ознакою стилю є значна кількість афористичних висловів. За слушним зауваженням В. Дончика, *«можна б видати окрему книжечку сентенцій, афоризмів Павличка – вони б зайняли гідне місце поруч із «мислями людей великих»* [11, с. 128]. Афористичність художнього змісту корелює з філософською алегорією та складною метафоричністю тексту, що, безперечно, виявляє мистецьку індивідуальність митця. *«Павличкова афористика – то цілий світ людської пристрасті, щирих земних уболівань і високих злетів духу, дорогоцінний скарб художнього світосприйняття...»* [16, с. 10].

Основні тематичні групи афоризмів в історичних поемах митця присвячені змалюванню людини в її природньому зв'язку з навколишнім світом, актуалізації питань свободи та духовності: *але життя духовне диво, воно лиш там, де є Господь; все, що росте, жадає жити, жадає волі – не ярма,; жадає не відомсти, а знання; зернинок більше в колоску на полі* людина вільна сяє добротою; *мечем, що прийде від шинквасу, ти тільки сам себе заб'єш; ненависть і свобода – не рідня; свобода й Бог, та це ж одне єство*. Такими філософськими висловами, що моделюють традиційні й неповторно-індивідуальні образи, поет пропагує ідею всесильності Добра, відбувається актуалізація понять патріотизму, волі, любові до ближнього. В афоризмах історичних поем Д.Павличко порушує питання проблематики соціальної сфери: *а в бідності живуть лишень раби; з біди росте ненависть і злоба; бо хто при владі – праведник; завжди жертва любить свого ката; імперія – то скорпіон, здихає він од власної отрути; не прогодує нас прекрасна лож; та ж людські голови – то не капуста, щоб їх рівняти методом Прокруста; хотіли справді виховати брата з гнобителя – наївні мудраки, воно ж буває тільки навпаки*. До цієї групи уналежнюємо

філософсько-соціальну сентенцію *будуть нагорі не мечоносці, а плугатарі та саркастичний афоризм люби себе, а зверхника жалій, підлеглого перетопи на лій*.

Попри свою спрямованість до філософського пізнання, часто мова історичних поем насичена дидактичним потенціалом: *всі ми рівні в гробі, та розмаїті ми в живій вазі; є в благороднім ділі крихта скверни, в найвищій правді – зародок брехні; мов благодать, в бібліотечній залі свободу для ума свого знайдеши; нема нічого вищого на світі, як мудра єдність неподібних душ; подібні, як брати, але не схожі ні на гран як люди; світ як був, так є; священна перед класиками дрож; поміж чужими рівних не знайти; усе живе на тління час оберне; щонайвищими жадають бути не велетні, а горді ліліпути*.

У поетично-образних формулах поем Д. Павличка зафіксовано художні чи інтелектуальні сентенції різних часів і народів, наприклад: *«Це говорив, здається, ще Гораций: Ніхто й ніде не любить бідних націй!»* [40, с. 206].

Часто афоризми, використані митцем, змодельовані за формою прислів'я, що є свідченням органічного зв'язку творчості митця з фольклорною спадщиною українського народу: *«Та сіяти кужіль негоже, де виорано для зерна; піду по власній скибі»* [40, с. 197]. Наявність численних афористичних виразів у поемній творчості Д.Павличка свідчить про естетично-пізнавальний потенціал його творчості, є помітним доповненням скарбниці виражальних засобів української мови.

Поеми Д. Павличка відзначаються гармонійністю й злагодженістю, адже структурний поліфонізм поем обумовлений передусім їхньою ритмікою. У творах митця римі відводиться роль «мобілізуючого начала». *«Тільки при її з'яві, як при дзвоні стремен, несмирений дух його здатен стрепенутися і викресати іскру вогню»* [11, с. 54]. Часто поетичні рядки насичені внутрішніми римами (*мстивою трубою; світло потекло; нагло наголо*), що теж є характерною ознакою української поетичної класики.

Отже, Д.Павличко є яскравим прикладом українського поета, чийми творами утверджено вічні національно-духовні ідеали перед засиллям постмодернізму, мас- і попкультури. Національна проблематика, питання людського буття й призначення, гуманістично-патріотичний пафос вповні представлені в історичних поемах митця, що залишається справжнім, органічним перед усім штучним, субпродукованим, чужим й непитомим. Неповторному поетичному світові творів письменника притаманна образно-стильова стрункість, чіткість, експресивність, метафоричність думки, багатство і культура слова.

Висновки до розділу 3

Історичним поемам Д. Павличка притаманна філософічність, у них утверджуються етичні й моральні канони суспільства, обстоюються національні інтереси українського народу. Завдяки відкритості й зрозумілості тексту, полемічному пориву у творах зафіксовано наявність високого рівня явища художньої публіцистичності, при реалізації якого художньо втілено нове бачення світу через конкретні віхи історії України. Завдяки означеним чинникам, що свідчать про оригінальність мистецького втілення нової дійсності, увиразнено багаті емоційні відтінки, вдало вплетені в загальну канву твору. Епічними всеохоплюючими аспектами, зокрема присвяченими злободенній загальнолюдській проблематиці, а також ліричними моментами, талановито психологізованими тут авторським „Я”, драматичними колізіями з історії Української держави автору вдалося створити масштабний жанрово й стильово довершений твір.

Основні проблеми, що розкриті в наведених ліро-епічних творах Д.Павличка, розкриті із притаманною історичним жанрам манерою: двояким зображенням життя віддалених епох, історичних подій та фактів, у процесі розгортання якого можна провести паралелі між сучасністю та минулим, але при цьому об'єктивна картина минулого не порушується. Історичні поеми

відображають погляди Д. Павличка на розвиток історії українського народу через інтерпретацію історичних подій, явищ та фактів.

Поетичне мовлення є важливим матеріалом для різноманітних лінгвістичних наукових розвідок, оскільки саме в художньому тексті відображено індивідуально-авторську картину світу, інтерпретацію навколишньої дійсності через узагальнення особистих знань письменника, його досвіду.

Мова творів Д. Павличка, зокрема історичних поем, є рухливою, динамічною системою з пріоритетними авторськими конструкціями словотвору, слововживання, зі своєрідними акцентними маркерами, переважанням величальних інтонацій, що відображено у використанні значної кількості знаків оклику у структурі речень. Склад і специфіка ідейно-тематичного, віршотворчого та образного поліфонізму підтверджують оригінальність поетичної творчості.

Попри наявність у Павличкових поемах досить специфічного сплаву структурних складників, вони стрункі й гармонійні. Злагожене поєднання, здавалося б, різних художньо-стилістичних елементів, зокрема ораторського пафосу й проникливої ліричності при поєднанні особистісного та громадянського, виформовують талант і силу цього поета.

Завдяки стильовій доміні, передусім публіцистичності, у процесі відшліфовування й збагачення свого слова поетові вдається розкрити нові можливості й грані свого таланту. На широкій тематичній палітрі митець репрезентує власну активну громадянську позицію через філософські пошуки, йому вдається глибоко проникнути в саму суть зображуваних речей. Поеми Д. Павличка відзначаються гармонійністю й злагоженістю, адже структурний поліфонізм поем обумовлений передусім їхньою ритмікою.

ВИСНОВКИ

Актуалізація інтересу до поеми як жанру в ХХ столітті не випадкова, адже в цей період відбувається утвердження гуманістичної концепції людини – творця нового світу. Життєствердність, відображення достовірних фактів, переживань героїв формують ліричний план тогочасних поем, у яких особливо виразною, позитивною рисою стало зображення ліричного героя як основної рушійної сили суспільних змін.

Аналізуючи поеми того часу, можна спостерегти трансформацію чуттєво-конкретного образу, наділеного всіма «показниками» життєвої відповідності у символ, що репрезентує «безодню простору» та смислу. Метафора у текстах поем слугує засобом поєднання обох планів – предметного та абстрактного.

Різномпланова творчість Д. Павличка налічує вісім переважно ліро-епічних творів, що написані в жанрі поеми. Ці твори є вдачим матеріалом глибшого розуміння історії й онтології цього жанру.

За хронологією поеми Д.Павличка умовно поділяють на три періоди:

- 1) ранній період («Земля», 1955; «Іван Загайчук», 1960);
- 2) поеми 70 – 80-х років («Поєдинок», 1978; «Вогнище», 1979; «Князь», 1986);
- 3) поемна творчість 90-х років («Петрик», 1994; «Ностальгія», 1995; «Петро Могила (1620 р.)», 1997).

Жанрова специфіка поем Д.Павличка дає змогу характеризувати їх як ліро-епічні, окрім твору «Ностальгія» (лірична поема). Варто зазначити, що композиційна структура ліро-епічних поем – сюжетна, а «Ностальгії» – безсюжетна.

Ідейно-тематичний аспект диференціації жанрів уможливлює поділ поем Д.Павличка на такі групи:

- соціальні («Земля», «Іван Загайчук»);
- філософські («Вогнище», «Ностальгія»);

– історичні («Поєдинок», «Петрик», «Петро Могила (1620 р.)», «Князь»).

Саме історичні поеми переважають у творчому доробку письменника.

Оприявлення особистої позиції Д. Павличка, авторського ставлення до зображуваної дійсності, реальних подій чи певних осіб є засобом посилення громадянського звучання історичних поем. Неупереджено і справедливо поетові вдається простежити розвиток української національної ідеї, національної державності й духовності, історичної пам'яті народу тощо. Водночас у зв'язку історичної й художньої правди митець оприявнює співвідношення національного й загальнолюдського.

Сюжетною основою поем є хроніка подій із чіткою домінацією історії певної особистості. Соціально-історична проблематика епічної структури творів передбачає наявність соціально-психологічного аспекту, вираженого через ліричний компонент. У ліризмі цих поем – дослідженні душі митця крізь призму внутрішнього світу героя – репрезентовано чуттєву реакцію на зображувані життєві проблеми.

Історичні поеми Д.Павличка є яскравим, самобутнім явищем у літературному процесі другої половини ХХ століття, неповторними художніми виявами його авторської індивідуальності.

Поемна творчість письменника оприявлена не лише тим, що поему він розуміє як струнку й гармонійну жанрову систему, а передусім через усвідомлення ним потенціалу цього жанру. У двоєдиній структурі Павличкової поеми гармонійно поєднано індивідуально-авторську інтерпретацію соціально-історичного тла епохи розвитку України.

На основі одержаних результатів аналізу можна стверджувати, що завдяки Д. Павличкові українська література помітно збагатилася новими творами в жанрі поеми, яким притаманна особлива глибина, швидкий плин еволюційних перетворень у художньо-мистецькому житті. Разом із важливим жанром в українську літературу приходить і специфіка її розуміння та розвитку.

Аналіз структури цих творів дав змогу визначити такі змістово-стильові риси новітньої поеми:

- наявність типових рис (героїчного, величного, епічного) характеру;
- удосконалення епічного змісту засобами художнього відтворення життєвих ситуацій;
- переважання елегійної виразності (замінює розповіді, описи);
- особа автора як композиційний центр твору;
- сучасна суспільна проблематика як основа структури змісту твору;
- явища синкретизму, дифузійності, які доповнюються філософією, публіцистикою, історією та фольклором;
- спонукання до індивідуального мислення.

Основним показником жанру ліро-епічної поеми є родова дифузійність, що насичує твір різноманітними композиційними різновидами – від об'ємних, розгорнутих сюжетних ліній, яким властива епічна структура, до значно менших ліричних творів.

Під час дослідження природи жанру, стилю та змісту проаналізованих творів було виявлено, що історичні поеми митця – це оригінальна література, яка підтверджує авторську унікальність. Кожний твір становить собою жанрово-стильову єдність, у центрі яких взаємопов'язані літературні традиції та авторські новації. Особливість Д. Павличка полягає в тому, що йому вдається деталізувати кожную сцену, цим самим збагатити поетичний твір та доповнити власним коментарем.

Державність, культура та духовність слугують ідейною та естетичною домінантою змісту Павличкових історичних поем, виразниками філософської основи поетичного мислення митця. Ці твори мають філософський та моральний потенціал, оскільки сприймаються передусім як осмислення української національної ідеї, що її репрезентує тенденція до наростання ліризації. У поемах відбувається певна трансформація міфологізму через героїко-патетичне зображення головних персонажів, концентрацію в їхніх

величних постатях небуденної енергетики лицарства, вивищеної над простором і часом. Конфлікти, зображені в поемах, відбуваються переважно у внутрішньому світі головних героїв внаслідок формування протиріч, розмірковувань, переоцінки. Пізнє усвідомлення несправедливості людського буття, складних соціальних та етнічних стосунків, марності надій конкретної людини та всього етносу і, як наслідок, неспроможність запобігти багатьом зlodіянням спричиняють глобальне самозвинувачення, картання персонажа, що свідчить про його моральний катарсис.

В історичних поемах яскраво виражено поетове почуття національної гідності, що проявляється у його небажанні для народу *«долі хробачви»*, прагненні подолання українською нацією почуття меншовартості. На думку митця, ментальними рисами українців є гідність та волелюбність, для їх відродження етносу треба передусім обирати лідерів, які *«визволятимуть наш край»*, а не *«з покірністю бидляти служити варвару...»*.

Герої творів не виникають на підсвідомому рівні, а відповідають реальним особам так само, як події, хронологічні межі, в яких вони існують, вони є пережитим і засвоєним досвідом людства. Змалювання таких образів дає змогу розширити межі розуміння твору.

В поемних творах Д. Павличка відчувається духовне усвідомлення кризових моментів нашої країни, накладених на сучасну ситуацію, порушення проблеми патріотичного виховання українського народу та поліпшення рівня народної життєдіяльності.

У новітній поемі, зокрема історичних поемах Д. Павличка, художньо трансформовано та збережено раніше наявні якості соціальності, громадянськості, публіцистичності, водночас у цих творах поступово сформувалися інноваційні риси: метафоричність, алегоричність, символічність, умовність, зіткнення різних часових площин тощо. Виразною рисою поемної творчості Д. Павличка, справжнього майстра великого віршового жанру, є філософічність, оприявлена виразно концепційним

ставленням до життя, людини й світу загалом, оцінювання людської особистості в мікро- і макропросторі.

Основний рушій поетичної думки Д.Павличка – почуття національної справедливості, що визначає морально-етичні виміри його творів та надає їм особливого патріотизму, національної гідності.

У процесі осмислення різних аспектів проблем гуманності особистості, гуманістичних відносин у суспільстві можна зробити висновок про винятковий хист Д.Павличка, оскільки, наприклад, гуманізм, оприявнений ставленням до людини як найвищої цінності, запереченням насильства й утвердженням свободи, усвідомленням унікальності кожного учасника процесу становлення суспільства.

Однією з проблем політичного контексту творчості Д. Павличка останнього десятиліття є сучасний аспект непростих стосунків України та Росії *«А якщо є всевишня сила, то за що нас вона забила в закови й скови Москові?»*. Ця тема є особливо актуальною для сучасності. Це яскраво відчутно в історичних поемах («Петрик», «Петро Могила (1621)»), які не лише висвітлюють історичні факти, а й наслідують історичні погляди на життя.

Отже, основні проблеми, розкриті в наведених ліро-епічних творах Д.Павличка, характеризуються притаманною історичним жанрам манерою: двояким зображенням життя віддалених епох, історичних подій та фактів, у процесі якого можна провести паралелі між сучасністю та минулим, але при цьому об'єктивна картина минулого не порушується. Історичні поеми відображають сучасні погляди автора завдяки інтерпретації історичних подій. Узагальнюючи, можна підкреслити, що Павличкова ліро-епіка утворилася завдяки його власному досвіду як літератора та досвіду попередників, вона має відчутний вплив сьогочасної концепції літератури з дотриманням класичних засад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абліцов В. «Подібний до Лаокоона, я бився в звивах змії...»: До 70-річчя Д.Павличка. *Голос України*. 1999. 28 вересня. С. 11.
2. Абліцов В. Дмитро Павличко: По лезу між червоною і білою трояндами. *Голос України*. 1998. 28 серпня. С. 8.
3. Агеева В. Ритм як засіб подолання фабули. *Слово і час*. 1997. № 10. С. 36 – 44.
4. Барабаш С.Г. Поезія пісні: Про творчість Д.Павличка. *Радянське літературознавство*. 1989. № 9. С.42 – 45.
5. Білоцерківець Н. Поет із золотим яблуком. (Д.Павличко. До 75-річчя. *Українська культура*. 2004. № 10. С. 11–14..
6. Бондарчук Л. Дмитро Павличко: «Політика – для компромісу, література – накази совісті». (Бесіда з Дмитром Васильовичем Павличком...). *Літературна Україна*. 2006. 5 жовтня. С. 2–16.
7. Бурляй Ю. Боєць життя нового: про Дмитра Павличка. Київ : Молодь, 1963. 102 с.
8. Герман В. Гранослов із племені титанів. *Слово просвіти*. 1999. № 9 (63). С. 8–11.
9. Голибард Є. Дмитро Павличко: «Насамперед треба змінити владу!». *Слово просвіти*. 2004. № 6. С. 4–12.
10. Гоян Я. Океан у наперстку. Роздуми над поетичною книжкою Дмитра Павличка. *Літературна Україна*. 2003. 7 листопада. С. 6.
11. Дончик В.Г. З потоку літ і літпотоку. К.: Видавничий дім «Стилос», 2003. 555 с.
12. Дуркапевич В. Дмитро Павличко: постать очима сучасників (Міжнародна наукова конференція «Дмитро Павличко: літературна творчість і громадсько-політична діяльність»...). *Слово і час*. 2005. № 10. С. 91–92.

- 13.Іванисенко В.А. Українська радянська поема повоєнного періоду (1946 – 1956): Дис. ...канд.філол.наук / Харківський державний педагогічний ін-т ім. Г.С.Сковороди. Х., 1957. 432 с.
- 14.Ільницький М.М. Дмитро Павличко: Нарис творчості. К.: Дніпро, 1985. 189 с.
- 15.Історія української літератури ХХ ст.: У 2 кн. Кн. 2 Ч. 2: 1960 – 1990-ті роки: Навч. посібник / За ред. В.Г.Дончик. К.: Либідь, 1995. 512 с.
- 16.Калашник В. Афористичність поетичної мови Д.Павличка. *Культура слова*. 1989. Вип. 36. С.9 – 13.
- 17.Кужільна Л.В. Національна модель світу в ліриці літератури шістдесятництва: Монографія. Кіровоград: Кіровоградський державний університет ім. В.Винниченка, 2003. 326 с.
- 18.Кужільна Л.В. Трагічна модель світу у творчості Д.Павличка. *Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки*. 2004. № 1. С. 100 – 112.
- 19.Левицька І. Дмитро Павличко: «Я почуваюся щасливим...» (інтерв'ю). *За вільну Україну*. 2004. № 6. С. 3.
- 20.Літературознавчий словник-довідник / Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін. К.: ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
- 21.Лубківський Р.М. Сповідь. Молитва. Присяга: Літературний портрет Дмитра Павличка. К.: Веселка, 2004. 32 с.
- 22.Лучук І. Триєдине поезієзнавство. Львів: Астроном, 1998. 106 с.
- 23.Лучук І. Трохи поезієзнавства: П'ять етюдів. Львів: Астроном, 1997. 32 с.
- 24.Малаш М. Дмитро Павличко: «Політика для мене лиш засіб глибше пізнати людину і світ»: Поза міфами. *Україна*. 1995. № 7–8. С 6–17.
- 25.Малинська Н.А. Героїчне у фольклорі та літературі. Дискурс канону: Дис. ...д-ра філол.наук: 10.01.01; 10.01.07 / КНУ імені Т.Шевченка. – К., 2001. – 411 с.

26. Моренець В. На зрізі контрастних переходів і заперечень. *Дивослово*. 1999. № 9. С. 48–51.
27. Нельга О. В. Теорія етносу. Курс лекцій: Навчальний посібник. К.: ТанDEM, 1997. 368 с.
28. Овчар П. Дмитро Павличко: «Вже дух непокори не спить...». *Літературна Україна*. 1994. № 22. С. 1–3.
29. Орос Я. Правофлангові отари: (Д.Павличко). *Персонал Плюс*. 2006. № 37 (15–21 вересня). С. 3.
30. Орос Я. Таємниця його обличчя (Д.Павличко). Книжковий клуб «Плюс». 2006. № 1 (46). С. 29.
31. Павличко Д. В. Вибрані твори: у 2 т. (Бібліотека Української Літературної Енциклопедії: вершини письменства). Київ: Вид-во «Укр. Енциклопедія» ім. М. П. Бажана. Т. 1: Вірші. Поєми. 2008. 608 с.
32. Павличко Д. В. Таємниця твого обличчя. Київ: Основи, 2015. 240 с.
33. Павличко Д. В. Твори. Т. 4. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2010. 608 с.
34. Павличко Д. Любов і ненависть: Вірші та поєми. Київ, 1983. 272 с.
35. Павличко Д. Покаянні псалми: поезії. Київ: Основи, 2009. 900 с.
36. Павличко Д. Україна вчора, сьогодні, завтра: (Монолог поєта). *Молодь України*. 2003. 13 червня. С. 1–2.
37. Павличко Д. Українська національна ідея: Статті, виступи, інтерв'ю, документи. К.: Основи, 2004. 771 с.
38. Павличко Д. В. Магістралями слова: Літературно-критичні статті. К.: Радянський письменник, 1977. 311 с.
39. Павличко Д. В. Над глибинами: Літературно-критичні статті і виступи. К.: Радянський письменник, 1983. – 423 с.
40. Павличко Д. В. Ностальгія: Поезії. К.: Основи, 1998. 222 с.
41. Павличко Д. В. Твори: В 3 т. К.: Дніпро, 1989. Т. 1: Поезії. 501 с.
42. Павличко Д. В. Твори: В 3 т. К.: Дніпро, 1989. Т. 2: Поезії. 542 с.
43. Павличко Д. В. Ялівець: поезії. Київ: Веселка, 2004. 399 с.

- 44.Пасемко І. Павличкова муза в новій іпостасі: *Український форум*. 2000. № 34–35. С. 6–8.
- 45.Погрібний А. Якби був горою, то тільки Говерлою: (Про Дмитра Павличка). *Культура і життя*. 1989. 1 жовтня. С. 7.
- 46.Позняк-Хоменко Н. «Два кольори» Героя України. Без цензури. 2004. № 39 (81). 1–7 жовтня. С. 2–8.
- 47.Присяжнюк О. М. Жанр поеми у творчості Д.Павличка: Дис. ...канд.філол.наук: 10.01.01 / Київський педагогічний ін-т ім. М.П.Драгоманова. К., 2007. 198 с.
- 48.Про Дмитра Павличка: збірник статей / кол. авт.; упорядкування, вступна стаття, бібліографія, список авторів, статей та індекс авторів Дмитра Пилипчука. Київ: ВЦ «Просвіта». 2019. 1040 с
- 49.Пустовіт Л.О. Поетична традиція в творчості Д.Павличка. *Культура слова*. 1989. Вип. 36. С. 13 – 15.
- 50.Равлів І. Еволюція світогляду Д.Павличка та її трансформація в творчості письменника.*Наукові записки. Серія літературознавство*. – 1997. Вип. 1. С. 161 – 172.
- 51.Равлів І. Тематичне й жанрове розмаїття Павличкової лірики 90-х. *Слово і час*. 1998. № 9 – 10. С. 86 – 88.
- 52.Равлів І.П. Творча еволюція Д.Павличка (поезія кінця 80 – початку 90-х років): Дис. ...канд.філол.наук: 10.01.01 / Тернопільський державний педагогічний ун-т. Тернопіль, 1997. 183 с.
- 53.Радько Г.І. Жанрове розмаїття поезії Д.Павличка в сучасному літературному контексті: Дис. ...канд.філол.наук: 10.01.02 / Київський педагогічний ін-т ім. М.П.Драгоманова. К., 1993. 200 с.
- 54.Ромашенко Л. Проблема історичної пам'яті в творчості шістдесятників. *Слово і час*. 2002. № 4. С.45 – 52.
- 55.Саєнко В.П. Концепт «культура» в естетичному просторі поезії Л.Костенко і продуктивні моделі активних художніх центрів у сучасній

- українській літературі. *Вісник Житомирського державного педагогічного університету*. 2004. № 16. С. 164 – 168.
- 56.Сеник Л. Лірика й характер. *Літературна Україна*. 1967. 10 лютого. С. 3.
- 57.Сенько І.М. Історія у дзеркалі літератури. Ужгород: Ужгородський державний університет, 2000. 100 с.
- 58.Сизоненко О. «Зроблять скрипку із його журби...». *Демократична Україна*. 2003. 4 березня. С. 3–4.
- 59.Скирда Л. Дмитро Павличко. *Письменники Радянської України: Літературно-критичні нариси*. К.: Радянський письменник, 1981. Вип. 10. С. 205–224.
- 60.Скирда Л.М. Громадянськість сучасної української поеми. К.: Т-во «Знання» УРСР, 1986. 47 с.
- 61.Скирда Л.М. Сучасна українська поезія: До тенденцій розвитку. К.: Вища школа. Видавництво при КДУ, 1983. 167 с.
- 62.Скирда Л.М. Сучасна українська поема. К.: Либідь, 1990. 168 с.
- 63.Слабошпицький М. Лідер. *Українська мова і література в школі*. 1989. № 9. С. 14.
- 64.Сліпушко О. Парадигма образу князя-воїна у літописній героїчній повісті XII століття. *Історичні ретроспективи в українській літературі: збірник наукових праць*. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2003. С. 25-30.
- 65.Таран Л. Доля, вишита червоними і чорними нитками. До 75-річчя Дмитра Павличка. *Вечірній Київ*. 2004. 28 вересня. С. 10.
- 66.Теленчі О. «Гори, гори, моя свіча...». *Голос України*. 2005. № 37. С. 6.
- 67.Теорія літератури: Підручник / За ред. О.Галича. К.: Либідь, 2001. 488 с.
- 68.Тихолоз Б. Майстер різьбленого стилоса... *Дивослово*. 2004. № 9. С. 65–69.

- 69.Ткаченко А.О. Мистецтво слова: Вступ до літературознавства: підручник для гуманітаріїв. К.: Правда Ярославичів, 1997. 448 с.
- 70.Ткаченко Л. «Щасливі і сумні мої дороги...». *Українська мова та література*. 2001. №5. С. 1–3.
- 71.Ткаченко Л. Ностальгія Дмитра Павличка. Слово і час. 1999. № 10. С. 48 – 51.
- 72.Ткаченко Л.О. Поезія і час в ідейно-художній концепції Дмитра Павличка: Дис. ...канд.філол.наук: 10.01.02 / КДУ імені Т.Шевченка. К., 1992. 159с.
- 73.Якубовська М. Народ воскресатиме в тобі. До 75-річчя Дмитра Павличка. Вітчизна. 2004. № 9–10. С. 144–149.
- 74.Яновська Н.С. Гранослов. *Початкова школа*. 1990. № 10. С. 64–68.
- .